

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Karin Kopejtková

Postavení a úloha obhájce v přípravném řízení

Diplomová práce

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Postavení a úloha obhájce v přípravném řízení vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Ostravě dne 25. března 2013

.....

Karin Kopejtková

Já, níže podepsaná, Karin Kopejtková, autorka diplomové práce na téma: Postavení a úloha obhájce v přípravném řízení, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu ustanovení § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, správci:

Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, Olomouc, 771 47, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích a informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni od tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu právní ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů. Ve znění pozdějších předpisů.

Prohlašuji tímto, že mé osobní údaje výše uvedené, jsou pravdivé.

V Ostravě dne 25. března 2013

.....
Karin Kopejtková

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Doc. JUDr. Alexandru Nettovi, CSc. za odborné vedení při psaní diplomové práce, za mnoho cenných rad a připomínek.

Obsah

Seznam použitých zkratek	6
Úvod.....	7
1 Vývoj práva na obhajobu a přípravného řízení.....	9
1.1 Období od roku 1961 do roku 1993.....	9
1.2 Období od roku 1994 do současnosti.....	10
2 Prameny práva na obhajobu	13
2.1 Vnitrostátní předpisy.....	13
2.2 Mezinárodní předpisy.....	14
3 Právo na obhajobu	16
3.1 Subjekt práva na obhajobu.....	16
3.2 Složky práva na obhajobu	17
4 Obhájce a instituty s ním související	19
4.1 Zvolený obhájce a jeho vyloučení	19
4.2 Ustanovený obhájce, jeho zproštění a nutná obhajoba.....	22
4.3 Pluralita obhájců, substitute a společná obhajoba více obviněných	26
5 Práva a povinnosti obhájce v přípravném řízení	33
5.1 Právo obhájce činit za obviněného návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky	36
5.2 Práva obhájce při vyšetřování dle § 165 trestního řádu	39
5.3 Práva obhájce při skončení vyšetřování dle § 166 trestního řádu	41
5.4 Právo obhájce nahlížet do spisu a práva s tím související	43
5.5 Obhájce a zkrácené přípravné řízení	45
5.6 Obhájce a dohoda o vině a trestu	46
6 Srovnání se zahraniční úpravou.....	49
6.1 Právo na obhajobu v Rakousku	49
6.2 Právo na obhajobu v Německu	52
7 Úvahy de lege lata	55
8 Úvahy de lege ferenda	56
9 Závěr.....	59
10 Seznam použitých zdrojů	61
Shrnutí.....	66
Abstract.....	67
Seznam klíčových slov	68
Keywords.....	68

Seznam použitých zkratek

AZ	Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů
EK	Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. října 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex)
ČAK	Česká advokátní komora
Listina	Listina základních práv a svobod, vyhlášená předsednictvem České národní rady dne 16. prosince 1992 jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1993 Sb.), ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
NS ČR	Nejvyšší soud České republiky
SPO	zákon č. BGBI. 1975/631, Strafprozessordnung
StPO	zákon č. BGBI. I S. 1074, 1319, Strafprozessordnung
tr. ř.	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
ÚS	Ústavní soud
Úmluva	Zákon č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod

Úvod

Obhájce je bezpochyby jedním z nejdůležitějších subjektů trestního řízení. Postavení obhájce v přípravném řízení – jeho práva a povinnosti, stejně jako samotné právo na obhajobu je téma dostatečně široké pro zpracování a rovněž dává prostor k zamyšlení a vyslovení vlastních názorů. Tato problematika je velmi aktuální a je třeba ji zmínit i v souvislosti s ústavním pořádkem České republiky, protože sama Listina základních práv a svobod toto právo zakotvuje. Právo na obhajobu souvisí s právem na spravedlivý proces a základními zásadami trestního řízení a také je obsaženo i v řadě mezinárodních dokumentů. Téma je o to zajímavější, jelikož souvisí se zásahem do jednoho z nejdůležitějších lidských práv a základních svobod – a tím je osobní svoboda.

Právu na obhajobu je potřeba věnovat velkou pozornost, především pak ve fázi přípravného řízení. Právě v přípravném řízení jsou postavení a účast obhájce nesmírně důležité. Právo na obhajobu je nejdůležitějším právem osoby, proti níž se vede trestní řízení, a tvoří záruku jejích dalších práv v trestním řízení, především spravedlivého projednání věci. Porušením tohoto práva může následně dojít ke zrušení rozsudku soudu prvního stupně v odvolacím řízení, dále může být důvodem k podání dovolání nebo i důvodem k podání rozhodnutí o stížnosti pro porušení zákona. Proto mu musí být poskytnuta náležitá pozornost.

V současnosti je tomuto tématu věnována celá řada článků v odborných časopisech, příspěvků ve sbornících a také řada monografií. Dále budu vycházet z rozhodovací praxe soudů a samozřejmě z komentovaných znění zákonů.

Ve své práci zhodnotím historický vývoj práva na obhajobu a přípravného řízení od roku 1961 a dále zmíním prameny práva na obhajobu. Dále ve své práci popíši pojem subjekt práva na obhajobu, jednotlivé složky práva na obhajobu, dále vysvětlím základní instituty jako je např. pluralita obhájců, substituce, vyloučení obhájce a nutná obhajoba. Po získání nových poznatků v rámci srovnání se zahraniční úpravou zhodnotím stávající úpravu v České republice a následně předložím návrhy de lege ferenda.

Jako hlavní metodu při zpracování tématu jsem zvolila metodu popisnou, kterou budu používat ve stěžejních částech své práce a doplním ji metodou historickou, a to v kapitolách, v nichž se budu zabývat historicko-právním vývojem dané oblasti.

Cílem této diplomové práce je poskytnout komplexní náhled na současnou právní úpravu, zjistit její hlavní nedostatky a navrhnout konkrétní řešení, jak tyto nedostatky odstranit.

1 Vývoj práva na obhajobu a přípravného řízení

Právo na obhajobu je jednou ze základních zásad trestního řízení. Obsah tohoto práva prošel dlouhým vývojem. Právo na obhajobu a trestní řízení jako takové najdeme upraveno v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon prošel řadou novelizací, jejichž důvodem je vývoj společnosti a rovněž i práva. Právo na obhajobu úzce souvisí s právním režimem, který je ve státě. Porušování, či dokonce absenci práva na obhajobu, najdeme např. u fašistických režimů. Česká republika má za sebou pestrý společenský vývoj a s ním jsou spjaty i jednotlivé změny v oblasti právních předpisů.

1.1 Období od roku 1961 do roku 1993

Presumpci nevinu najdeme již v tr. ř. z roku 1961, a to v § 2 odst. 2 tr. ř. Dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, pohlížet jako by byl vinen. S podezřením z trestného činu nelze ztotožňovat zjištění viny. Presumpce nevinu byla tedy obecnou zásadou socialistické společnosti. Socialistická společnost je charakteristická rozdělením lidí do jednotlivých tříd, avšak ani třídní hledisko nedovoluje odpírat nebo omezovat právo obviněného na obhajobu.¹ „Zajímavá je jistě i Čelcovova teorie, v níž Čelcov zastává názor, že obhájce může dokonce přiznat jménem obviněného fakta, která obviněný popřel.“²

Mezi lety 1962 až 1965 bylo přípravné řízení pro obhájce stanoveno jako neveřejné. Změnu přinesla až novela č. 57/1965 Sb. Tímto neveřejnost úkonů ve vztahu k obhájci skončila. Nově obhájci náleželo oprávnění účastnit se vyšetřovacích úkonů od okamžiku obvinění dané osoby. Obhájce měl možnost klást otázky jak obviněnému, tak i jiným vyslýchaným osobám. Další změnu tato novela přinesla v oblasti forem přípravného řízení, kdy vznikla nová forma, a to vyhledávání.³ Zákon č. 150/1969 Sb., o přečinech, byl věnován problematice objasňování přečinů.

¹ CÍSAŘOVÁ, Dagmar, JÜTTNER, Alfred. *Obhajoba v československém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Orbis, s. 8-9.

² Tamtéž, s. 98.

³ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 120-121.

Předprocesní stádium bylo typické tím, že se zde ještě nekonalo trestní stíhání, ani nedošlo k obvinění, a proto podezřelý z přečinu nemohl být obhajován obhájcem.⁴

Velký zvrat přinesla novela č. 178/1990 Sb. Mezidobí od roku 1970 do roku 1990 bylo ve znamení existence všech tří forem předsoudního stadia trestního řízení. Tento jev se ovšem ukázal jako nevyhovující a zákonem č. 178/1990 Sb. došlo ke zrušení zákona o přečinech. Po zrušení jedné formy předsoudního stadia trestního řízení pak existovaly od 1. 7. 1990 pouze dvě formy – vyhledávání a vyšetřování. Právo na obhajobu bylo však v obou těchto formách rozdílné, přičemž ve vyšetřování bylo užší.⁵

Novela č. 178/1990 jako první věnuje právu na obhajobu zvláštní pozornost. Dřívější restriktce práva na obhajobu měly být touto novelou zásadně překonány. V § 33 tr. ř. dochází k zcela novému definování práv obviněného, a to bez ohledu na jeho omezení či dokonce zbavení způsobilosti k právním úkonům. Poprvé jsou výslovně formulována jednotlivá oprávnění jako např. oprávnění nevypovídat, uvádět skutečnosti a důkazy svědčící k jeho obhajobě a mnoho dalších. V § 33 odst. 2 tr. ř. je formulován nárok obviněného na bezplatnou obhajobu. Dále je v tomto ustanovení zakotvena povinnost orgánů činných v trestním řízení, které musí obviněného poučit o jeho právech. Zásadní význam pro vývoj práva na obhajobu má rozšíření možnosti obviněného požadovat účast obhájce při úkonech v přípravném řízení.⁶

1.2 Období od roku 1994 do současnosti

Početné změny přinesla také novela tr. ř. provedená zákonem č. 292/1993 Sb. Cílem bylo nejen zmírnění formalismu, ale také např. eliminování průtahů v trestním řízení. Tato novela se věnovala kromě jiného také právům obviněného, a to konkrétně problematice práva nemajetného obviněného na bezplatnou právní pomoc. „Podle vládního návrhu mělo dojít ke změně ustanovení trestního řádu, čímž mělo být docíleno dostatečného zabezpečení nemajetného obviněného na bezplatnou právní pomoc. Dále byla v návrhu obsažena povinnost ustanovit obhájce obviněnému, jestliže o to požádá a je-li splněna podmínka, že obviněný osvědčí, že nemá dostatek prostředků, aby uhradil náklady obhajoby. Tento návrh ovšem

⁴ VANTUCH, Pavel. Právo na obhajobu v předsoudní fázi trestního řízení po 1. 1. 2002. *Trestněprávní revue*, 2002, č. 5, s. 129.

⁵ Tamtéž.

⁶ PIPEK, Jiří. Práva obviněného po novelizaci trestního řádu 1990 z pohledu realizace práva na obhajobu. *Bulletin advokacie*, 1991, č. 3, s. 9-10.

neuspěl. Úspěšný však byl návrh, který rozšířil nutnou obhajobu ve vykonávacím řízení, v řízení o stížnosti pro porušení zákona a v řízení o návrhu na povolení obnovy řízení.⁷ Novela tr. ř. č. 292/1993 se týkala také přípravného řízení. Byla zrušena jedna ze dvou forem přípravného řízení, a to vyhledávání. Další významnou změnou byla nová formulace ustanovení týkající se účasti obhájců při vyšetřování. Nové znění určuje povinnost vyšetřovatele sdělit včas obhájci dobu a místo konání úkonu, s výjimkou případů, kdy nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce zajistit.⁸ Od 1. 1. 1994 sice oficiálně existovala pouze jediná forma přípravného řízení, nicméně novela stanovila možnost pořizovat úřední záznam. Tento záznam byl ve skutečnosti další, i když neoficiální formou přípravného řízení. Tento institut skrýval ovšem stejné nevýhody jako jeho předchůdce, vyhledávání. Stejně jako ve vyhledávání, tak i u úředního záznamu bylo nebezpečí omezení práva obviněného na obhajobu.⁹

Nejpříznivější z hlediska rozsahu práva na obhajobu bylo období 1994 až 2001, kdy se prosadil silný typ přípravného řízení. V tomto období měl obhájce největší možnost účasti ve vyšetřování.

Zvrat přinesla další novela č. 265/2001 Sb., kdy došlo k oslabení přípravného řízení, což mělo za následek i restrikcí práva na obhajobu. Účast obhájce v přípravném řízení byla stanovena pouze na případy, kdy to bylo důvodné.¹⁰ Novela č. 265/2001 Sb. přinesla zcela nový institut tzv. zkráceného přípravného řízení, který se vyznačuje neformálními jednoduššími postupy. Zkrácené přípravné řízení přichází na řadu v případech, kdy je pachatel přistižen při činu nebo bezprostředně poté, co byl čin spáchán, a jsou zde důvody pro to, že věc bude v několika dnech objasněna. Na zkrácené přípravné řízení poté navazuje tzv. zjednodušené řízení před soudem.¹¹ „Novely trestního řádu postupně přesunuly těžiště dokazování do hlavního líčení. Nejvýznamnější změny přinesly novely trestního řádu obsažené v zákoně č. 292/1993 Sb. a zejména pak v zákoně č. 265/2001 Sb. Důsledkem těchto změn je omezení rozsahu dokazování v přípravném řízení a vytvoření zákonných

⁷ JELÍNEK, Jiří. Novelizace trestního řádu v roce 1993. *Bulletin advokacie*, 1994, č. 2, s. 18.

⁸ JELÍNEK, Jiří. Novelizace trestního řádu v roce 1993. *Bulletin advokacie*, 1994, č. 3, s. 31-32.

⁹ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 121.

¹⁰ Tamtéž, s. 122-123.

¹¹ BAXA, Josef. Reforma trestního řízení – geneze jejího vzniku a její cíle. *Bulletin advokacie*, 2001, č.11-12, s. 17.

předpokladů pro zvýšení významu hlavního líčení.¹² Od roku 2002 má právo na obhajobu v přípravném řízení nejen obviněný, ale i zadržený podezřelý a podezřelý ve zkráceném přípravném řízení. Novela č. 265/2001 zakotvila nárok na účast advokáta i pro toho, kdo byl pouze předvolán k podání tzv. vysvětlení. Tento nárok je u toho, kdo podává vysvětlení zachován i v případě, že se jedná o neodkladný úkon nebo i přesto, že by nebylo možno přítomnost advokáta bez prodlení zajistit. Časté průtahy ze strany obhájců vedly k tomu, že touto novelou byl do trestního řádu zakotven institut tzv. vyloučení obhájce. Dále novela myslela i na možnost obviněného mít víc než pouze jednoho obhájce.¹³

Všechny tyto rozsáhlé novely, zejména pak novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb., vytvořily nynější koncepci práva na obhajobu a jeho uplatnění v jednotlivých fázích trestního řízení. Prostřednictvím výše zmíněných novel došlo ke změně pojetí trestního řízení, kdy je třeba od sebe důsledně odlišovat předsoudní a soudní fázi trestního řízení. Těžiště dokazování bylo přeneseno do hlavního líčení, čímž došlo k oslabení funkce předsoudního stadia.

¹² VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 127.

¹³ ŠTĚPÁN, Jan. Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu. *Bulletin advokacie*, 2001, č.11-12, s. 52-57.

2 Prameny práva na obhajobu

Právo na obhajobu najdeme jak ve vnitrostátních, tak i mezinárodních právních předpisech. Nejvýznamnějším vnitrostátním pramenem, který stojí na samém vrcholu, je Ústava České republiky. Zmínku o právu na obhajobu můžeme spatřit již v základních ustanoveních Ústavy ČR, kde je jednoznačně deklarováno, že Česká republika je demokratickým právním státem, který ctí práva a svobody člověka a občana. Neméně významné jsou i mezinárodní dokumenty, které striktně vyžadují dodržování v nich zakotvených práv. Závaznost těchto smluv pro Českou republiku je stanovena v samotné Ústavě ČR.

2.1 Vnitrostátní předpisy

Některé zásady mají ústavněprávní úroveň, jednou z nich je právě zásada zajištění práva na obhajobu. Zajištění práva na obhajobu je součástí práva na spravedlivý proces. Za velmi významný pramen práva na obhajobu považují Listinu základních práv a svobod. Právo na obhajobu je zde upraveno v hlavě páté, která nese název Právo na soudní a jinou právní ochranu. V čl. 40. odst. 3 je výslovně zakotveno právo na obhajobu: *„Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.“* Toto právo je dále doplněno v čl. 40 odst. 4: *„Obviněný má právo odepřít výpověď; tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven.“*

Základním pramenem práva na obhajobu je trestní řád. V § 2 tr. ř. jsou formulovány základní zásady trestního řízení. V odst. 13 tohoto § je formulována zásada práva na obhajobu: *„Ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce; všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv.“* Tato zásada nachází své uplatnění ve všech stádiích trestního řízení. „Smyslem této zásady, zavazující všechny orgány činné v trestním řízení, je zaručit plnou ochranu zákonných zájmů a práv osoby, proti níž se řízení vede, tak, aby byly náležitě a včas objasněny skutečnosti, které tuto

osobu viny zbavují, nebo ji alespoň zmírňují.“¹⁴ Trestní řád se obhájci věnuje v části první, hlavě druhé, oddílu pátém. Zde najdeme vymezení toho, kdo může být obhájcem, vymezení nutné obhajoby, institutu zvoleného a ustanoveného obhájce, práv a povinností obhájce, vyloučení advokáta, zproštění jak od nutné obhajoby, tak i povinnosti obhajování, a také práv a povinností obhájce.

Ve vztahu speciality k trestnímu řádu je zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. Tento zákon obsahuje několik speciálních zásad, které se uplatňují pouze u mladistvých. Právo na obhajobu je obecnou zásadou, přesto se zde setkáváme s jistými rozdíly. O právu na obhajobu mladistvého pojednává § 42 a § 44 zákona č. 218/2003 Sb. U mladistvého jsou rozšířeny případy nutné obhajoby.

Dalším pramenem je zákon o advokacii, ve kterém jsou stanoveny např. práva a povinnosti advokátů, tedy i obhájců.

Stavovské předpisy si vytváří sama Česká advokátní komora. Jedním z těchto předpisů je tzv. Etický kodex. EK stanovuje závazná etická pravidla, jimiž se advokáti při výkonu advokacie musí řídit.

2.2 Mezinárodní předpisy

Kromě vnitrostátních předpisů upravují právo na obhajobu také mezinárodní předpisy. Vztah České republiky k mezinárodním smlouvám je formulován v čl. 10 Ústavy ČR: „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.*“ Tento článek Ústavy ČR jasně vyjadřuje aplikační přednost mezinárodních smluv před vnitrostátními předpisy.

Zásadním pramenem práva na obhajobu na mezinárodní úrovni je Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Právo na obhajobu je vyjádřeno v čl. 6 odst. 3: „*Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva:*

- a) být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu;*
- b) mít přiměřený čas a možnosti k přípravě své obhajoby;*

¹⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 174.

c) *obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují;*

d) *vyslýchat nebo dát vyslýchat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě;*

e) *mít bezplatnou pomoc tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví.“*

Úmluva je z roku 1950, takže obsahuje, jak napovídá samotná formulace, minimální standard.

Dalším významným mezinárodním pramenem je dle mého mínění Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Tento dokument vznikl v roce 1966. Ve svém čl. 14 odst. 3 formuluje právo na obhajobu takto: „Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má mít tyto minimální záruky:

a) *má být neprodleně a podrobně informován v jazyce, jemuž rozumí, o povaze a důvodu obvinění proti němu;*

b) *má mít dostatek času a možností pro přípravu své obhajoby a aby se mohl spojit s obhájcem podle své vlastní volby;*

c) *má být souzen bez zbytečného odkladu;*

d) *má být souzen za své přítomnosti a obhajovat se osobně nebo prostřednictvím obhájce, kterého si sám zvolí; má být poučen o svých právech a má mu být poskytnuta právní pomoc v každém případě, kdy toho zájmy spravedlnosti vyžadují, a aniž by v takovém případě sám platil náklady, jestliže nemá dostatečné prostředky k úhradě;*

e) *má mu být dána možnost, aby provedl výslech nebo dal provést výslech svědků proti sobě a aby měl možnost účasti a výslechu svědků svědčících v jeho prospěch za stejných podmínek jako u svědků svědčících proti němu;*

f) *má se mu dostat pomoci tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku nebo nemluví jazykem, jehož se užívá u soudu;*

g) *nesmí být nucen svědčit proti sobě nebo přiznat vinu.“*

Krom dvou výše zmíněných stěžejních pramenů hrají významnou roli v trestním právu procesním i další dokumenty. Je to např. Evropská úmluva o vydávání, Evropská úmluva o vzájemné pomoci v trestních věcech a řada dvoustranných či mnohostranných mezinárodních smluv.

3 Právo na obhajobu

3.1 Subjekt práva na obhajobu

Subjekt práva na obhajobu nenese jednotné označení. Název se odvíjí od toho, v jakém stádiu trestního řízení se daný subjekt nachází. V této souvislosti používáme jak pojem obviněný, tak i podezřelý, obžalovaný, popř. odsouzený.

Podezřelý je ten, kdo byl v souladu s trestním řádem zadržen, ale nebylo proti němu ještě zahájeno trestní stíhání. Příčinou tohoto postupu je existence vazebního důvodu. S pojmem podezřelý se setkáme také u zkráceného přípravného řízení. Zde nese toto označení ten, kdo byl přistižen při činu nebo bezprostředně po něm, nebo ten, proti němuž v průběhu prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání byly zjištěny skutečnosti jinak odůvodňující zahájení trestního stíhání, a lze očekávat, že podezřelého bude možné ve lhůtě uvedené v § 179b odst. 4 tr. ř. postavit před soud (§ 179a odst. 1).

Obviněný je nejen subjektem trestního řízení, ale i procesní stranou v jednání před soudem (§ 12 odst. 6 tr. ř.). Definice obviněného je formulována v § 32 tr. ř.: *toho, kdo je podezřelý ze spáchání trestného činu, lze považovat za obviněného a použít proti němu prostředků daných tímto zákonem teprve tehdy, bylo-li proti němu zahájeno trestní stíhání.* Obviněným je tedy ten, proti němuž bylo zahájeno trestní stíhání dle § 160 tr. ř., a to až do doby nařízení hlavního líčení. K opětovnému označení obžalovaného za obviněného dojde v případě, kdy je po nařízení hlavního líčení věc vrácena soudem státnímu zástupci k došetření. Stejná situace rovněž nastane při zpětvzetí obžaloby státním zástupcem po nařízení hlavního líčení.

Pojem **obžalovaný** je vymezen v 8. odstavci § 12 tr. ř.: *po nařízení hlavního líčení se obviněný označuje jako obžalovaný.*

Tyto pojmy se často zaměňují, proto pro usnadnění je v trestním řádu v § 12 odst. 7 tr. ř. stanoveno, že pokud z povahy věci nevyplývá něco jiného, rozumí se obviněným též obžalovaný a odsouzený.

Odsouzený je dle § 12 odst. 9 tr. ř. ten, proti němuž byl vydán odsuzující rozsudek nebo trestní příkaz, který již nabyl právní moci. Osobou, proti které se

trestní řízení vede, je i **podmíněně odsouzený**, a to za předpokladu, že se koná řízení o jeho osvědčení, popř. nařízení výkonu trestu odnětí svobody.¹⁵

3.2 Složky práva na obhajobu

Právo na obhajobu formují tři základní složky: **obhajoba materiální, obhajoba formální a náležitý postup orgánů činných v trestním řízení.**

Obhajoba materiální spočívá v možnosti obviněného hájit se sám, a to způsobem a prostředky dle jeho rozhodnutí. Jedná se o osobní obhajobu bez prostřednictví obhájce. Obviněný má tak sám právo dle § 33 tr. ř. vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a k důkazům o nich, není ale povinen vypovídat. Toto významné oprávnění nevypovídat, zakotvila novela z roku 1990. Dále může uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě, činit návrhy a podávat jak žádosti, tak i opravné prostředky. Obviněnému je současně umožněno nahlížet do spisu.

Další složka formuluje možnost obviněného zvolit si obhájce a následně se s ním radit o způsobu obhajoby. Podle § 33 tr. ř. má obviněný právo se radit se svým obhájcem i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení. Ale je zde jedno omezení, a to v tom, že s obhájcem se v průběhu svého výslechu nemůže radit, jak odpovědět na již položenou otázku. Obviněný však může požadovat, aby byl vyslýchán za účasti svého obhájce a rovněž aby se obhájce účastnil i dalších úkonů v přípravném řízení. Právo na obhajobu v sobě zahrnuje právo žádat o odročení úkonu trestního řízení, a to i včetně odročení hlavního líčení pro překážky na straně obhájce, pokud obviněný žádá přítomnost zvoleného obhájce. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny obhájci umožnit, aby svá zákonná oprávnění a povinnosti plnil.¹⁶ Další náleží ÚS III. ÚS 83/96 judikuje, že: „Tohoto práva ale nelze zneužívat ve smyslu zřejmé snahy (záměry) obžalovaného (obviněného) vyhnout se obmyslným jednáním důsledkům spojeným s trestním stíháním (sebepoškozením apod.), tedy jednáním nesoucí zřetelné snahy procesní obstrukce.“¹⁷ Je-li ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, může s obhájcem mluvit bez přítomnosti třetí osoby. Trestní řád dává toto oprávnění obviněnému i v případě, že je zbaven, popř.

¹⁵ MUSIL, Jan a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 230-231.

¹⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 30. dubna 2009, sp. zn. II. ÚS 2448/08.

¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 25. září 1996, sp. zn. III. ÚS 83/96.

omezen ve způsobilosti k právním úkonům. „Tato složka je velmi podstatnou součástí zabezpečení práva na obhajobu, jelikož má-li se obviněný v průběhu trestního řízení efektivně hájit, je nezbytné, aby byl schopen využít všech práv, která mu zákon k tomu poskytuje. Samozřejmě ne každý obviněný zná trestněprávní a trestněprocesní normy v takovém rozsahu, aby byl schopen plně využít práva, která jsou mu v konkrétní fázi trestního řízení dána.“¹⁸

Poslední složka zahrnuje právo obviněného požadovat po orgánech činných v trestním řízení, aby postupovaly v souladu se svými právy a povinnostmi, a to tak, aby byl zjištěn skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí. Orgány činné v trestním řízení musí pečlivě objasňovat i okolnosti svědčící ve prospěch obviněného a následně v tomto směru provádět důkazy i bez návrhu stran. Toto vše zajišťuje dodržení zásady materiální pravdy a následně zajištění práva na spravedlivý proces. Poslední složka práva na obhajobu je nejen právem obviněného, ale také povinností orgánů činných v trestním řízení.

¹⁸ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 41.

4 Obhájce a instituty s ním související

Obhájce zaujímá v trestním řízení jedno z nejdůležitějších postavení. Bez něj může obviněný jen stěží využít všech práv, jejichž uplatnění mu zákon umožňuje. Obhájce je právní zástupce osoby, proti níž se vede trestní řízení. Jeho hlavní funkcí je poskytnout obviněnému právní pomoc. Obhájcem v trestním řízení může být pouze advokát, jak striktně stanoví trestní řád. V určitých případech má advokát možnost dát se zastoupit koncipientem. Kdo je advokát dále rozvádí zákon o advokacii. Ve svém § 4 AZ stanoví, že advokátem je ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou. Ve svých následujících ustanoveních AZ stanovuje podmínky, které musí dotyčný splnit, aby byl do tohoto seznamu zapsán. Obhájce vystupuje jménem obviněného, nikoliv svým jménem.

Trestní řád upravuje řadu institutů souvisejících s obhájcem a jeho působením v trestním řízení. Jedná se např. o institut zvoleného obhájce, ustanoveného obhájce, obhájce určeného Českou advokátní komorou, nutnou obhajobu, substituci, pluralitu obhájců, společného obhájce, dále možnost vyloučení obhájce či jeho zproštění obhajoby. V následujících kapitolách o těchto jednotlivých institutech pojednám blíže.

4.1 Zvolený obhájce a jeho vyloučení

Právo zvolit si obhájce je jedno z ústavně zaručených práv. Garantuje jej nejen Listina, ale i trestní řád a zákon o advokacii. Právo zvolit si obhájce tvoří neodmyslitelnou součást spravedlivého procesu.

Důležitou otázkou je, kdy a jestli si zvolit obhájce. Pokud se nejedná o případ nutné obhajoby, je volbou obviněného, zda si obhájce zvolí, a pokud se rozhodne takto učinit, je rovněž pouze na něm, ve které fázi trestního řízení se tak stane. Tento institut byl významně podpořen rozsudkem Evropského soudu pro lidská práva ve věci Salduz versus Turecko, který specifikoval právo obviněného na obhájce již od prvního výslechu na policii.¹⁹

Podle mého názoru je více než účelné, aby si obviněný obhájce zvolil. Při rozhodování, zda si obhájce zvolit či nikoliv, může občanovi pomoci právě porada s advokátem. Ještě před zahájením trestního stíhání může tedy advokát poskytnout

¹⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. listopadu 2008, Salduz versus Turecko.

občanovi cenné rady a doporučení, jak v konkrétní situaci postupovat a jaký vývoj lze předpokládat. Stejně jako V. Mandák zastávám názor, že málokterý obviněný se bude natolik orientovat v tr. ř., aby byl schopen plně a včas využít všech práv, která se mu nabízí. Pokud se obviněný hájí sám, většinou zvolí spíše pasivní přístup. Přestože novela tr. ř. provedená zákonem č. 292/1993 Sb. dala vyšetřovatelům možnost dovolit obviněnému, aby se účastnil vyšetřovacích úkonů a kladl svědkům otázky, jen stěží lze očekávat, že bude obviněný jako laik plně realizovat tato svá oprávnění. Proto si většina obviněných zvolí obhájce právě proto, aby za obviněné tato práva uplatnili. Obviněný je samozřejmě v celé situaci citově zainteresován a přistupuje ke všem okolnostem subjektivně. Kdežto obhájce, jako osoba s jistým nadhledem, je schopna objektivně zhodnotit skutečnost, zda výsledek určitého důkazu, jako např. výslech konkrétního svědka, bude pro obviněného příznivý, či právě naopak. Takto lze díky obhájci předejít zhoršení postavení obviněného. Stejně tak si myslím, že vhodná doba pro zvolení obhájce je již právě v přípravném řízení, jelikož z důkazního hlediska je právě přípravné řízení rozhodující fází. Zvláště v této fázi trestního řízení může obhájce značně ovlivnit důkazní situaci ve prospěch obviněného a usilovat o odklon trestního řízení. Pečlivý obhájce rovněž žádá vyšetřovatele o vyrozumívání o všech úkonech a o následné pořízení kopií protokolů o nich.²⁰

Nejčastěji to bude právě obviněný, kdo se rozhodne využít svého práva zvolit si obhájce, mimo něj to ale mohou být i další osoby. Tyto další osoby jsou vyjmenovány v trestním řádu. Jedná se o zákonného zástupce, dále touto osobou může být příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh, popř. zúčastněná osoba. Pokud se jedná o obviněného, který je zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo o obviněného, jehož způsobilost k právním úkonům je omezena, mohou tak tyto osoby činit i proti vůli obviněného.

Obviněný provede volbu obhájce tak, že s ním uzavře smlouvu o poskytování právních služeb. Jedná se tedy o dvoustranný právní úkon a tato smlouva se řídí ustanoveními občanského zákoníku o příkazní smlouvě, která je podstatně pozměněna určitými ustanoveními zákona o advokacii. Tato smlouva upravuje vnitřní vztah mezi obhájcem a obviněným. Z praktických důvodů lze doporučit její uzavření v písemné formě. Tato smlouva se nezakládá do trestního spisu, slouží čistě pro

²⁰ VANTUCH, Pavel. Právo obviněného zvolit si obhájce. *Právní rádce*, 1998, č.8, s. 31-36.

potřebu stran, které ji uzavřely. Rovněž musí dojít k dalšímu úkonu, a to k udělení plné moci, kterou se pak obhájce prokazuje v řízení. Jedná se o jednostranný právní úkon, kterým dává obviněný najevo, že obhájce je oprávněn jej zastupovat a v jakém rozsahu. Na rozdíl od smlouvy o právní pomoci je plná moc již součástí trestního spisu.²¹ Tuto skutečnost dokazuje i rozhodnutí NS ČR, který nepovažuje za rozhodující okamžik uzavření smlouvy o poskytování právních služeb nebo faktické založení písemné plné moci do trestního spisu. NS ČR konstatuje, že: „Účinky úkonu obviněného, jímž si zvolil obhájce, nastávají vůči příslušnému orgánu činnému v trestním řízení, u kterého se vede trestní řízení, okamžikem, kdy mu obviněný nebo jím zvolený obhájce předložil plnou moc udělenou k výkonu obhajoby v trestním řízení.“²²

Trestní řád upravuje i podmínky a případy **vyločení** advokáta jako zvoleného obhájce. Tato ustanovení přinesla novela tr. ř. provedená zákonem č. 265/2001 Sb., která vytvořila institut vyloučení obhájce. Novelou bylo stanoveno, že obhájcem nemůže být advokát, proti kterému je nebo bylo vedeno trestní stíhání, a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby. Další odstavec vylučuje v trestním řízení z funkce obhájce advokáta, který v tomtéž řízení vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo je činný jako tlumočník. Dále dojde k vyloučení i tehdy, jestliže se obhájce opakovaně nedostaví k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná, ani nezajistí účast svého zástupce, ačkoliv byl řádně a včas o takových úkonech vyrozuměn. Krom toho dojde k vyloučení advokáta z obhajoby, pokud daný obhájce vykonává obhajobu dvou nebo více spoluobviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení odporují. Obhájce, který byl z tohoto důvodu vyloučen, nemůže v téže věci nadále vykonávat obhajobu žádného z obviněných.²³ V. Mandák správně ve svém článku zdůrazňuje, že rozpor zájmů mezi spoluobviněnými nemusí být zřejmý hned zpočátku při převzetí obhajoby. Celá situace a posouzení existence rozporu je poměrně složitá, ani v praxi nepřevládá jednotný názor, kdy je rozpor zájmů dán či ne. Nezřídka nastane situace, kdy ČAK dojde sdělení ze strany soudu, popř. vyšetřovatele, že obhájce trvá na neexistenci právně relevantního rozporu

²¹ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, s. 131-134.

²² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. července 2009, sp. zn. 4 Tz 41/2009.

²³ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 61-62.

zájmů, přestože byl na tuto skutečnost upozorněn. V této situaci může dojít k tomu, že příslušný orgán trestního řízení iniciuje kárné řízení před kárnou komisí ČAK, která následně tento orgán trestního řízení vyrozumí o výsledku.²⁴ Do kompetencí ČAK spadají také případy, kdy obhájce při výkonu obhajoby poruší své povinnosti, které však nenaplňují skutkovou podstatu trestného činu. Co se týče vyloučení obhájce z důvodu stanoveném v § 37 odst. 3 tr. ř., tedy z důvodu účasti obhájce v řízení jako svědka, znalce, či tlumočníka, výrazně změnila situaci novela tr. ř. účinná od 1.1. 2002. Do 31.12. 2001 bylo možné, aby obhájce, který byl vyslechnut jako svědek v přípravném řízení, nadále setrval ve své funkci. Ovšem pokud byl předvolán jako svědek, znalec či tlumočník již v řízení před soudem, nemohl vystupovat jako obhájce v hlavním líčení, ani ve veřejném zasedání. Toto nejasné znění a s ním spojený nepřesný výklad způsoboval v praxi problémy. Podle zákona byl sice obhájce vyloučen z účasti při hlavním líčení a veřejném zasedání, ale nikde nebylo stanoveno, že by např. nemohl podávat opravné prostředky, stížnosti a činit další podání. Novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb., přinesla rozšíření zákazu účasti obhájce na celé trestní řízení, nikoliv pouze na hlavní líčení a veřejné zasedání.²⁵

4.2 Ustanovený obhájce, jeho zproštění a nutná obhajoba

Jestliže obviněný nemá obhájce v případech, kdy se jedná o důvody nutné obhajoby, nejprve se mu určí lhůta k jeho zvolení. Lhůta ke zvolení obhájce není zákonem stanovena a její délka se posoudí vzhledem k okolnostem daného případu. Při určení délky lhůty se hodnotí jednak reálná možnost obviněného, aby si zvolil obhájce. Dále se hodnotí riziko ohrožení smyslu nutné obhajoby a v neposlední řadě se zvolením vhodné délky lhůty předchází nadbytečným průtahům v trestním řízení. Pokud si tedy po uplynutí dané lhůty obviněný nezvolil svého obhájce a ani mu jej nezvolila jiná oprávněná osoba uvedená v tr. ř., tak musí být obviněnému obhájce ustanoven. Obhájce ustanoví, a jakmile pominou důvody nutné obhajoby, ustanovení zruší předseda senátu a v přípravném řízení soudce. Vznikne-li důvod nutné obhajoby již při zahájení trestního stíhání, je nutné odložit výslech obviněného nebo jiné úkony trestního řízení až do doby, než si obviněný svého obhájce zvolí, popř.

²⁴ MANDÁK, Václav. K otázce vyloučení obhájce. *Trestněprávní revue*, 2001, č. 2, s. 64.

²⁵ MANDÁK, Václav. Obhájce jako svědek v trestním řízení. *Trestněprávní revue*, 2001, č. 1, s. 26-27.

než mu bude ustanoven. Nerespektování tohoto odložení má za následek porušení práva na obhajobu.²⁶ Ústavní soud se často zabývá touto problematikou, tedy porušením práva na obhajobu. Ve svém nálezu IV. ÚS 282/2000 dal za pravdu obviněnému, jehož právo na obhajobu bylo porušeno tím, že důkaz výpovědí svědka nebyl v přípravném řízení proveden v souladu se zákonem, a proto jej nebylo možno použít v hlavním líčení. Rovněž se v tomto nálezu řeší problematika povahy úkonu, který spočívá v ustanovení obhájce. Jedná se o opatření. Náležitosti tohoto opatření, jímž se obviněnému ustanovuje obhájce, tr. ř. blíže neurčuje, ani není vymezen způsob oznámení tohoto opatření obhájci. Je tedy plně v souladu se zákonem, pokud je obhájce o svém ustanovení vyrozuměn ať už ústně, telefonem, faxem, e-mailem apod. Obviněný je omezen na svých právech, proto se preferuje rychlost tohoto vyrozumění.²⁷ Správně i J. Fastner hodnotí povahu úkonu spočívající v ustanovení obhájce, když se ztotožňuje s výše zmíněným nálezem US. Dle něj se také jedná o opatření, což jsou neformální úkony orgánů činných v trestním řízení, které jsou většinou organizačně-technické či operativní povahy. Vzhledem k tomu, že zákon blíže nevymezuje jejich obsahové a formální náležitosti, mohou být uskutečněny i prostřednictvím telefonu. Toto telefonické ustanovení má konstitutivní účinky v případě, kdy advokát toto telefonické ustanovení obhájcem v konkrétní věci akceptuje a začne jako obhájce jednat. Oproti tomu doručení kopie písemného vyhotovení opatření o ustanovení obhájcem má pak pouze účinky deklaratorní.²⁸

Trestní řád stanoví, že obhájce ustanoví, a pominou-li důvody nutné obhajoby, ustanovení zruší, předseda senátu a v přípravném řízení soudce. Obecně platí, že ustanovený obhájce je povinen obhajobu převzít. Zákon však pamatuje i na možnost **zproštění** povinnosti obhajování. Z důležitých důvodů může být obhájce na svou žádost nebo na žádost obviněného povinnosti obhajování zproštěn a místo něho může být ustanoven obhájce jiný. Co konkrétně je či není důležitým důvodem, trestní řád blíže nevymezuje. Jde zejména o důvody vyjmenované v § 19 až 20 AZ, kde je stanoveno, kdy je advokát povinen poskytnutí právních služeb odmítnout nebo od smlouvy o poskytnutí právní pomoci odstoupit. Nejčastějším důvodem v praxi bývá narušení důvěry mezi obviněným a obhájcem. Jako nepřijatelný se jeví důvod, že

²⁶ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 85.

²⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 16. srpna 2001, sp. zn. IV. ÚS 282/2000.

²⁸ FASTNER, Jindřich. K účinkům telefonického ustanovení obhájce. *Trestněprávní revue*, 2002, č. 12, s. 375.

obviněný neposkytuje potřebnou součinnost, nebo že obviněný nesložil přiměřenou zálohu na odměnu za poskytnutí právních služeb.²⁹

„Mezi důležité důvody, pro něž může ustanovený obhájce žádat o zproštění povinnosti z obhajování, patří i postoupení věci jinému orgánu činnému v trestním řízení, jehož sídlo je značně vzdáleno od sídla ustanoveného obhájce, nebo vážné a dlouhodobé onemocnění, které obhájci brání vykonávat jeho práva a povinnosti. Z důvodů uvedených v § 37a odst. 1 nebo 2 tr. ř. nebo nevykonává-li ustanovený obhájce delší dobu obhajobu, předseda senátu a v přípravném řízení soudce i bez návrhu rozhodne o zproštění ustanoveného obhájce povinnosti obhajování, před rozhodnutím umožní obviněnému a obhájci, aby se k věci vyjádřili.“³⁰ Důvody, spočívající ve ztrátě důvěry mohou být jak na straně obhájce, tak na straně obviněného. „Důvodem ke ztrátě důvěry na straně obviněného může být též očividná delší nečinnost obhájce, např. je-li obviněný ve vazbě a obhájce se s ním poprvé setkal až při hlavním líčení. Mohl by to být též závažný rozpor mez koncepcí obhajoby zastávané obhájcem a stanoviskem klienta. Obvinění žádosti tohoto druhu odůvodňují někdy malichernými okolnostmi, např. ve snaze zmařit hlavní líčení, nebo žádají o ustanovení jiného konkrétně jmenovaného obhájce na základě jeho vynikající odborné pověsti, příp. proto, že je specialistou v daném oboru. To však samo o sobě nelze uznat za závažný důvod ve smyslu § 40 tr. ř.“³¹

Trestní řád zná pouze obhájce zvoleného a ustanoveného soudem. Zvláštním případem je obhájce určený ČAK. Pokud se někdo nemůže domoci právních služeb, může požádat ČAK, a ta mu advokáta určí. Pokud ovšem tento advokát, který byl klientovi určen ČAK, se s klientem vůbec neseťká a jedná s ním pouze prostřednictvím svého zaměstnance, pak závažným způsobem porušuje své povinnosti a tímto se dopouští kárného provinění.³²

Institut **nutné obhajoby** pokládám za stěžejní. Prostřednictvím nutné obhajoby je zajištěno právo na spravedlivý proces, což je dnes ve světě přijímáno jako standard. Najdeme jej zakotven v tr. ř., kde je upraven v § 36 a násl. Případy, kdy obviněný musí mít obhájce, jsou stanoveny v tr. ř. taxativně. Většinou se jedná

²⁹ ŠÁMAL, Pavel. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 1. díl. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 297.

³⁰ MUSIL, Jan a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 260.

³¹ MANDÁK, Václav. Ukončení obhajoby obhájcem. *Trestní právo*, 1996, č. 2, s. 9.

³² Rozhodnutí kárné komise ČAK ze dne 3. června. 2005 sp. zn. K 91/04.

o případy, kdy je postavení obviněného z nějakého důvodu znevýhodněno. O nutné obhajobě již v přípravném řízení pojednává § 36 tr. ř., který stanoví, že pokud se obviněný nachází ve vazbě, popř. výkonu trestu odnětí svobody, výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu, tak musí mít obhájce. Dále i tehdy, pokud je zbaven/omezen způsobilosti k právním úkonům, koná-li se řízení proti uprchlému a nově i při sjednávání dohody o vině a trestu. Zastoupení obhájcem je dále nutné tehdy, považuje-li to soud nebo v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména vzhledem k jeho tělesným či duševním vadám, které vyvolávají pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit. Důvody nutné obhajoby jsou stanoveny velmi široce, tr. ř. dále hovoří a stanovuje jejich podmínky v řízení o vydání do cizího státu, ve vykonávacím řízení a mnoho dalších, o kterých ve své práci blíže pojednávat nebudu.

V souvislosti s nutnou obhajobou bych ráda upozornila na existenci kontroverzního § 36b tr. ř., který je účinný od 1.1. 2012. Toto problematické ustanovení se týká případů, kdy má obviněný možnost vzdát se obhajoby obhájcem, přestože se jedná o případy nutné obhajoby. Konkrétně se obviněný může vzdát obhájce, pokud se koná řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let a to již v přípravném řízení, v řízení o stížnosti pro porušení zákona, řízení o dovolání či v řízení o návrhu na povolení obnovy. Tento úkon, spočívající ve vzdání se obhájce, může obviněný učinit jen výslovným písemným prohlášením nebo ústně do protokolu u orgánu činného v trestním řízení, který řízení vede. Toto prohlášení musí být učiněno po předchozí poradě s obhájcem a za jeho přítomnosti. Dále je v zákoně upraveno i zpětvzetí tohoto prohlášení a jeho účinky. Dle důvodové zprávy je cílem této novelizace zlepšit institut nutné obhajoby tím, že budou zúženy případy jeho použití, jelikož případy, kdy se uplatňoval, byly určeny zbytečně široce. S tímto tvrzením ovšem nejde souhlasit. Celá koncepce § 36b tr. ř. odporuje smyslu institutu nutné obhajoby. Vytváří jakousi dvoukolejnost dříve jednotného institutu nutné obhajoby – případy, kdy se obviněný obhájce vzdát může, přestože se jedná o nutnou obhajobu, a případy, kdy takto učinit nemůže. Proti tomuto znění se postavila i ČAK, která správně namítala, že řada obviněných se bude vzdávat obhájce čistě z ekonomických důvodů, což povede i ke značným rozdílům mezi obviněnými majetnými a nemajetnými. Toto bude mít za následek zhoršující se kvalitu

rozhodování soudů, neboť obžaloba bude mít výraznou převahu oproti obviněnému, který bude pouze laikem a nebude schopen se účinně bránit a reagovat. Příznivci této novely argumentují, že nám přinese urychlení a zjednodušení trestního řízení, především usnadní vlastní postup a rozhodování orgánů činných v trestním řízení. Toto nepovažuji za vhodný argument, jelikož v demokratickém právním státě nemůže být dávana přednost rychlosti a účelnosti před zajištěním práva na obhajobu. Dalším nepřijatelným argumentem je, že díky § 37b tr. ř. dojde k ušetření a lepšímu využití finančních prostředků, které stát vynakládá ze státního rozpočtu právě na odměnu a hotové výdaje obhájců ex offa.³³ Není nic nového, že stát dluží obhájcům ex offa nemalé částky. Ustanovení § 37b tr. ř. však tuto situaci nevyřeší, stát by měl spíš přijmout opatření k zefektivnění vymáhání této částky po odsouzeném. S. Dresslerová ve svém článku hovoří o možných finančních problémech souvisejících s pozdním vyplácením faktur, které nárokují obhájci na státu.³⁴

K smyslu institutu nutné obhajoby se i vyjádřil ÚS ve svém nálezu IV. ÚS 561/2001, když konstatoval: „Právě institut nutné obhajoby je jedním z prostředků, jímž je zajišťováno ústavně zaručené právo na obhajobu (čl. 40 odst. 3 Listiny). Toto právo je dovoditelné i z čl. 37 odst. 2 Listiny, podle něhož má každý právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení, přičemž právní pomoc se vztahuje na všechny fáze řízení a nepochybně zahrnuje i právní pomoc při podávání opravných prostředků.“³⁵

4.3 Pluralita obhájců, substituce a společná obhajoba více obviněných

Dalším novějším institutem, jehož zakotvení se v tr. ř. dlouho opomíjelo, je **pluralita obhájců**. Zakotvila jej do tr. ř. novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. Zmíněná novela dává obviněnému možnost zvolit si dva nebo více obhájců. K této volbě může dojít tak, že si obviněný zvolí dva nebo více obhájců současně, anebo postupně. Obhajoba jednoho obviněného více obhájci je tedy možná pouze u zvolených obhájců, nikoliv u obhájce ustanoveného. Každý z těchto obhájců má samostatná obhajovací práva a povinnosti. V souvislosti s tímto právem mít dva nebo

³³ VANTUCH, Pavel. *K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby* [online]. Bulletin advokacie, 7. prosince 2012 [cit. 2. března 2013]. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/k-pravu-obvineneho-vzdat-se-obhajce-z-pohledu-nutne-obhajoby>>.

³⁴ DRESSLEROVÁ, Soňa. Obhajoba ex offa – zlatý důl? *Buletin advokacie*, 2000, č. 9, s. 89-91.

³⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 3. prosince 2001, sp. zn. IV. ÚS 561/2001.

více obhájců je spojená povinnost oznámit orgánu činnému v trestním řízení, kterého z těchto obhájců zmocňuje k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení. Pokud by tak neučinil sám obviněný, určí jej pak předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce. Beckův komentář stanoví, že: „Rozhodnutí je třeba oznámit všem zvoleným obhájcům, aby jim bylo zřejmé, že bude doručováno jen jednomu z nich. Jde o speciální ustanovení, které doplňuje ustanovení § 137 tr. ř., ale nevylučuje jeho použití, a proto je třeba usnesení oznámit i obviněnému jako osobě, které se přímo dotýká, a usnesení soudu je třeba oznámit také státnímu zástupci.“³⁶

P. Vantuch správně zdůrazňuje, že od 1. 1. 2002 se nutnost vyrozumívání o úkonech trestního řízení a rovněž doručování písemností týká pouze toho obhájce, který byl obviněným zmocněn, popř. kterého orgán činný v trestním řízení k tomu určil. O vyrozumění dalších obhájců se musí postarat tento zvolený či určený obhájce, popř. sám obviněný. Naopak oprávnění účastnit se úkonů trestního řízení mají všichni obhájci, kteří obviněného obhajují. Je pak na obhajobě, zda se daného úkonu budou účastnit všichni nebo někteří z obhájců, popř. jen jeden. Totéž platí i pro nahlížení do spisů, podávání žádostí, návrhů a opravných prostředků. Někdy je tento jeden zmocněný či určený obhájce nesprávně označován za hlavního obhájce. Tuto chybu dělají nejčastěji policejní orgány. Uvedené označení je třeba pokládat za chybné, jelikož tohoto hlavního obhájce by musel vybrat výhradně sám obviněný a nikoliv předseda senátu či státní zástupce. Rovněž rozsah práv a povinností tohoto zmocněného či určeného obhájce spočívá v přijímání písemností a ve vyrozumívání o úkonech trestního řízení, což se nerovná úkolům hlavního obhájce, tedy samotné koordinaci a řízení obhajoby obviněného. Institut hlavního obhájce v našem trestním řádu zakotven není, a proto jej není možno užívat a zaměňovat s pojmem zmocněného či určeného obhájce, který pouze přijímá písemnosti a vyrozumívá o úkonech trestního řízení ostatní obhájce.³⁷

Právo mít více obhájců nesmí být nikým omezeno, soud nemůže žádného z obhájců např. vyloučit pro nadbytečnost. Důvody pro zvolení více obhájců mohou být rozličné. Tento institut v sobě skrývá řadu výhod. Trestní stíhání může být

³⁶ ŠÁMAL, Pavel. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 1. díl. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 285.

³⁷ VANTUCH, Pavel. Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ a institut hlavního obhájce. *Bulletin advokacie*, 2004, č. 6, s. 29-33.

vedeno pro dva zcela odlišné trestné činy, kdy se určitý advokát specializuje právě na tuto konkrétní oblast, kdežto druhý zvolený obhájce se zaměřuje na jiný druh trestných činů. V tomto případě hraje význam odbornost, mnohdy se ale může jednat i o velmi složitou kauzu, a pak rozdělení jednotlivých úkolů mezi více obhájců zabezpečí efektivnější obhajobu a s tím může být následně spojen i příznivější výsledek trestního řízení pro obviněného. Jedinou nevýhodou jsou větší finanční náklady vynaložené na obhajobu.³⁸

Pluralitou obhájců a otázkami s tím souvisejícími se zabývá také rozsáhlá judikatura NS ČR. K vyrozumívání obhájců obviněného se NS ČR vyslovil ve svém rozhodnutí 7 Tdo 927/2002, kdy obviněný byl na základě plné moci zastoupen dvěma obhájci a neoznámil, kterého z těchto obhájců zmocnil k přijímání písemností a vyrozumívání o úkonech trestního řízení. Tento obhájce nebyl ani určen předsedou senátu. Tímto postupem, kdy o termínu konání veřejného zasedání byl vyrozumíván pouze jeden ze zvolených obhájců, bylo porušeno právo na obhajobu obviněného. Obhajoba je v souladu se zákonem teprve tehdy, je-li dána příležitost k jejímu uplatnění všem obhájcům, kteří jsou v procesním postavení obhájců obviněného, nikoliv pouze některým nebo jednomu z nich.³⁹

Velmi praktickým a často používaným institutem je **substituce**. Substitučního oprávnění může využít jak obhájce zvolený, tak i obhájce ustanovený soudem. Substituce je upravena v občanském zákoníku, AZ a v tr. ř.

Zastoupení na základě plné moci je upraveno v § 31 a násl. občanského zákoníku. Stěžejní je ustanovení § 33a odst. 1 písm. a občanského zákoníku, které uvádí, že zmocněnec je oprávněn udělit plnou moc jiné osobě, aby místo něj jednala za zmocnitele pouze v případě, je-li zmocněnec výslovně oprávněn podle plné moci udělit plnou moc jiné osobě. Toto ustanovení občanského zákoníku tvoří obecný rámec substituce, který je v trestním řízení modifikován speciální úpravou obsaženou v AZ.⁴⁰

Jedná se konkrétně o ustanovení § 26 odst. 1 AZ, které stanovuje, že advokát se v rámci svého pověření může dát zastoupit jiným advokátem. Přestože není toto substituční oprávnění zákonem omezené, nelze toto oprávnění využít, pokud s tím

³⁸ MANDÁK, Václav. K otázce působení dvou nebo více obhájců obviněného. *Trestněprávní revue*, 2006, č. 1, s. 30.

³⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. listopadu 2002, sp. zn. 7 Tdo 927/2002.

⁴⁰ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 70.

nebude souhlasit klient. Z povahy věci plyne, že je povinností advokáta, aby si vždy vyžádal předchozí souhlas klienta, zda může tohoto substitučního oprávnění využít. Na toto navazuje druhý odstavec, který určuje, že pokud nestanoví zvláštní předpis jinak, může advokáta při jednotlivých úkonech právní pomoci zastoupit i zaměstnanec advokáta nebo advokátní koncipient. Substituční zastoupení advokátním koncipientem nebo popř. zaměstnancem advokáta, není možné pro vedení celého případu, ale pouze pro jednotlivé úkony. Rovněž zde platí, že je zapotřebí souhlas klienta.⁴¹

Bližší podmínky pro výkon substitučního oprávnění advokátních koncipientů a jiných zaměstnanců advokátů určuje Usnesení ČAK č. 6/1998 ze dne 8. prosince 1998, které blíže vymezuje podmínky pro realizaci tohoto substitučního práva. Pokud advokát tohoto práva využije, je třeba, aby pečlivě zhodnotil, zda tento advokátní koncipient či jiný zaměstnanec je vůbec schopen daný úkon právní pomoci provést. Hodnotí se např. znalosti substituta, jeho osobní vlastnosti nebo dosavadní praxe. Usnesení určuje odlišně podmínky pro zastoupení v řízení občanskoprávním, trestním řízení, správním řízení a správním soudnictvím.⁴²

P. Vantuch ve své publikaci zdůrazňuje, že většinou je v praxi zvykem, že v plné moci, kterou uzavírá mezi sebou advokát a klient, je ustanovení, které dovoluje zmocněnému advokátovi, aby si místo sebe určil zástupce dle § 26 AZ a § 35 odst. 1 tr. ř. Toto oprávnění je v plné moci vyjádřeno buďto obecně, popř. s uvedením konkrétní osoby advokáta či osob advokátů. P. Vantuch zastává názor, že i pokud v plné moci nebude výslovně vyjádřena možnost advokáta určit za sebe zástupce, tak i přesto nemůže obviněný požadovat osobní účast obhájce, kterého zmocnil ke své obhajobě. Stejný názor zastává i ČAK, která v minulosti ve svém rozhodnutí uvedla, že neexistuje žádný zákonný ani stavovský předpis, který by advokátovi ukládal povinnost vykonávat obhajobu výlučně nebo převážně osobně.⁴³

Stejný názor jako P. Vantuch zastává i V. Mandák, který ve svém článku tvrdí, že jak ustanovený, tak i zvolený obhájce je oprávněn se nechat zastoupit substitučním, ať už pro celé řízení nebo pouze pro jednotlivé úkony. Souhlas klienta k tomuto

⁴¹ SVEJKOVSKÝ, Jaroslav a kol. *Zákon o advokacii : komentář*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 207-208.

⁴² Usnesení představenstva ČAK č. 6/1998 Věstníku ze dne 8. prosince 1998, kterým se stanoví pravidla pro výkon substitučního oprávnění advokátních koncipientů a jiných zaměstnanců advokáta. VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 70.

zastoupení obhájce nepotřebuje. Také V. Mandák své tvrzení opírá o skutečnost, že žádný zákonný předpis, ani stavovský předpis, neukládá advokátovi povinnost, aby obhajobu prováděl výlučně či z větší části osobně. V. Mandák tvrdí, že substituce je v kterékoliv trestní věci ze zákona přípustná a nemůže být znemožněna zákazem obviněného (krom zastoupení před ÚS). Takový slib a závazek by ani nebyl vždy ze strany obhájce uskutečnitelný, jelikož trestní řízení trvá dlouhou dobu, a sám obhájce nemůže vědět, zda mu účast při nějakém úkonu neznemožní např. nepředvídatelná nemoc, pracovní povinnosti v jiné části republiky atd. I přesto by měl obhájce dle V. Mandáka učinit vše co je v jeho silách, aby vyhověl přání klienta. Substituce má být řešením až v případě, kdy opravdu osobní obhajoba zvoleného či ustanoveného obhájce není možná.⁴⁴

A. Nett se ve svém článku rovněž zabývá otázkou, zda obviněný může trvat na účasti svého obhájce u úkonu, u něhož je jeho účast nezbytná, a tímto vyloučit ze zastupování substituenta. A. Nett zastává názor, že v tomto případě má obviněný opravdu právo požadovat po svém obhájci, aby se osobně účastnil těchto úkonů.⁴⁵

Já se přikláním k názoru A. Netta, jelikož pokud bych byla v pozici obviněného, rozhodně bych požadovala osobní účast mnou zvoleného obhájce, a nikoliv substituenta. Samozřejmě chápu, že mnohdy je těžké osobní účast z různých důvodů zajistit. Ovšem daného advokáta si v trestním řízení vybírám z konkrétních důvodů, např. díky jeho pověsti a bohatým zkušenostem s danou problematikou, což nemusí splňovat substituent, tudíž na osobní účasti mnou zvoleného obhájce mám eminentní zájem.

Jako velmi zajímavou shledávám zvláštnost postupu ostravských soudů a policejních orgánů v Ostravě. Oba požadují, aby advokát, pokud substitučně zmocňuje koncipienta, dával koncipientovi ke každému úkonu konkrétní substituční plnou moc. Nestačí pouze jedna generální plná moc, jako v případě, kdy zmocňuje advokát kolegu advokáta.

Další situací, která v praxi může nastat, je **společná obhajoba více obviněných**. Neexistuje jednotný názor, zda je společná obhajoba více obviněných

⁴⁴ MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. *Trestněprávní revue*, 2003, č. 7, s. 196.

⁴⁵ NETT, Alexander. K problematice vyloučení zvoleného advokáta z obhajování. In SCHELLE, Karel, POSPÍŠIL, Ivo (ed). *Trestní právo – současnost a perspektivy : sborník z vědecké konference uspořádané Vysokou školou Karla Engliša v Brně dne 30. ledna 2002*. Brno: Linie pro Vysokou školu Karla Engliša, 2002, s. 55-56.

žádoucí, či nikoliv. Podle mého názoru nelze jednoznačně říci, zda se přiklonit ke společné obhajobě, či ne. Vždy bude záležet na konkrétní situaci, a proto je třeba každý případ posoudit ryze individuálně a s co největší pečlivostí ze strany obhájce.

Tr. ř. v § 38 odst. 2 stanoví, že pokud je několik obviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení neodporují, ustanoví se těmto obviněným obvykle společný obhájce. Zde se promítá zájem státu na hospodárnosti trestního řízení a snaha o snížení nákladů na nutnou obhajobu. Pokud se jedná o obhájce ustanoveného soudem více obviněným, u kterých není kolize zájmů, není zapotřebí souhlasu všech obviněných s tím, aby měli společného obhájce. Pokud se jedná o obhájce zvoleného, je situace odlišná. V takovém případě se může obhájce ujmout společné obhajoby pouze se souhlasem všech obviněných, jichž se tato společná obhajoba týká. Motivace obviněných, aby si zvolili společného obhájce, bývá zpravidla finančního charakteru.⁴⁶

Blíže se touto situací zabývá i EK ve svém § 7 odst. 2, který stanoví, že poskytnout právní službu více osobám, jejichž zájmy nejsou v rozporu, v téže věci může advokát pouze se souhlasem všech těchto osob, ledaže by šlo o advokáta ustanoveného soudem nebo určeného ČAK. Toto pravidlo apeluje na zachování důvěry mezi advokátem a klientem, a proto požaduje, aby s poskytnutím právní služby souhlasily všechny osoby. Souhlas může být jak výslovný, tak i konkludentní.⁴⁷ Nežřídkou se stane, že tyto osoby mohou mít mezi sebou rozpory v jiných právních nebo osobních věcech a tyto rozpory vylučují zastoupení těchto osob jediným advokátem. Další odstavec § 7 EK stanoví povinnost advokáta odmítnout poskytnout právní službu v téže věci více osobám také tehdy, pokud zjevně hrozí, že v průběhu vyřizování věci vznikne rozpor v jejich zájmech. Toto ustanovení řeší problém, který může nastat v budoucnu, kdy rozpor v zájmech klientů očividně hrozí, ale prozatím neexistuje.⁴⁸

Dle V. Mandáka musí advokát pečlivě zvážit, zda převezme obhajobu dvou nebo více spoluobviněných, v tomto ohledu jsou na něj kladeny obrovské nároky. Advokát by měl být již zpočátku velmi obezřetný a ještě před převzetím společné obhajoby si obstarat od každého z obviněných co nejvíce dostupných informací

⁴⁶ MANDÁK, Václav. K otázce vyloučení obhájce. *Trestněprávní revue*, 2001, č. 2, s. 64.

⁴⁷ Naproti tomu, dle Radka Adámka je nutný souhlas výslovný. Viz ADÁMEK, Radek. Společná obhajoba více obviněných. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7-8, s. 36-41.

⁴⁸ SVEJKOVSKÝ, Jaroslav a kol. *Zákon o advokacii : komentář*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 455-457.

a dokumentů jako např. listinné důkazy, vyjádření každého ze spoluobviněných o důvodnosti trestního stíhání.⁴⁹

Uvedenou problematiku detailněji rozebírá ve svém článku R. Adámek, který zdůrazňuje, že advokátova pozornost se má soustředit i na možný střet zájmů nejen mezi klienty současnými, ale i ve vztahu k případům ukončeným. Advokát může být osloven několika osobami současně, popř. i samostatně v různých fázích trestního řízení. Pro advokáta může být někdy velmi obtížné určit, kdy se jedná o střet zájmů. Může to být v případě, že jeden spoluobviněný obviňuje druhého a naopak. V praxi se dokonce objevuje názor, že pravděpodobnost vzniku střetu zájmů mezi spoluobviněnými je natolik vysoká, že je třeba se společné obhajobě vždy vyhnout. Tento názor lze podpořit tím, že pokud dojde mezi spoluobviněnými v průběhu řízení ke střetu zájmů, obhájce se musí vzdát obhajoby všech klientů, nikoliv jen některých či jednoho.⁵⁰

Problematikou společné obhajoby se zabývá i judikatura soudů. Krajský soud v Ostravě, pobočka v Olomouci, ve svém rozhodnutí 8 To 577/94 konstatoval rozpor zájmů mezi spoluobviněnými při společné obhajobě. Obhájkyň prvního obžalovaného převzala na základě substituce za nepřítomného kolegu při hlavním líčení i obhajobu druhého spoluobžalovaného. Mezi obviněnými byla kolize již v přípravném řízení, kdy jeden druhého obviňoval a usvědčoval. A proto ani změněná výpověď spoluobžalovaných při hlavním líčení, kdy jeden druhého již neobviňoval, nemohla odstranit již dříve existující rozpor zájmů.⁵¹

⁴⁹ VANTUCH, Pavel. Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 11-12, s. 36-37.

⁵⁰ ADÁMEK, Radek. Společná obhajoba více obviněných. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7-8, s. 36-38.

⁵¹ Usnesení Krajského soudu v Ostravě, pobočka v Olomouci, ze dne 23. ledna 1995, sp. zn. 2 To 577/94.

5 Práva a povinnosti obhájce v přípravném řízení

Nejdříve je potřeba definovat samotný pojem přípravného řízení. Přípravné řízení je prvním stadiem trestního řízení. Jedná se o předsoudní stadium trestního procesu. Legální definice je obsažena v § 12 odst. 10 tr. ř.: *„Přípravným řízením se rozumí úsek řízení podle tohoto zákona od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání, nebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, anebo do jiného rozhodnutí ukončujícího přípravné řízení, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a vyšetřování.“*

Přípravné řízení je možné rozdělit na dva časové úseky, a to: **postup před zahájením trestního stíhání** a **vyšetřování**. Přípravná řízení vykonávají v obou těchto úsecích policejní orgány. V první fázi dochází k objasňování a prověřování skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin. Druhá fáze počíná od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, postoupení věci jinému orgánu, zastavení či podmíněné zastavení trestního stíhání, podmíněné přerušení trestního stíhání, odstoupení od trestního stíhání, popř. schválení narovnání.

V přípravném řízení mají příslušné orgány co možná nejrychleji a v potřebném rozsahu vyhledat důkazy k objasnění základních skutečností důležitých pro posouzení konkrétního případu, jakož i pachatele a následku trestného činu. Účelem trestního řízení je náležitě zjistit trestné činy, spravedlivě potrestat pachatele, opatřit podklad pro rozhodnutí, zda má být podána obžaloba a věci se má zabývat soud, anebo zda má být od dalšího trestního stíhání upuštěno (funkce rozhodovací). Další úlohou přípravného řízení je zajištění důkazů a osoby obviněného pro následné řízení před soudem (funkce zajišťovací). Další významnou funkcí přípravného řízení je funkce filtrační, která má zajistit, aby před soud nebyly stavěny osoby, u nichž není dostatečně odůvodněno podezření ze spáchání trestného činu, zároveň jsou díky této funkci chráněny soudy před zahlcením. Poslední specifickou funkcí přípravného

řízení je funkce odklonná, právě již v této první fázi trestního řízení je možno použít jednu z forem odklonů.⁵²

Současná právní úprava rozlišuje tři formy přípravného řízení, a to: **standardní přípravné řízení, rozšířené přípravné řízení a zkrácené přípravné řízení.** Rozdíl mezi těmito formami je poměrně zásadní, jelikož se liší jednak podmínkami, za nichž je lze konat, rozsahem opatřovaných a prováděných důkazů a také způsobem jejich zakončení. V přípravném řízení se neuplatňují všechny zásady, přípravné řízení musí být z povahy věci neveřejné, jelikož jinak by mohlo snadno dojít k jeho zmaření. Další zásadou, která v této fázi trestního řízení nenachází uplatnění, je zásada obžalovací.

Obhájce je zvláště v přípravném řízení nesmírně důležitý. Je to jediná osoba, která je na straně klienta právě ve chvíli, kdy se klient dostává do pozice obviněného. Obviněný mu musí důvěřovat. Vztah důvěry mezi klientem a advokátem je zcela zásadní. Advokátům lze vytknout, že občas někteří z nich výsledky a další úkony v přípravném řízení podceňují. Je důležité si uvědomit, že pokud se v přípravném řízení ze strany obhájce něco podcení a neprovede správně, náprava je mnohdy těžká, až nemožná. Aktivní obhajoba je právě v přípravném řízení stěžejní, jelikož může vést k zúžení trestního stíhání, ke změně právní kvalifikace ve prospěch obviněného, popř. dokonce k zastavení trestního stíhání.

Jak jsem již zdůraznila, účastí obhájce již v přípravném řízení je upevňováno právní postavení obviněného. Základní práva a povinnosti obhájce jsou zakotvena v § 41 tr. ř. Vztahují se jak k přípravnému řízení, tak i k trestnímu řízení jako celku. Dle tohoto ustanovení je obhájce povinen poskytnout obviněnému potřebnou právní pomoc, přičemž účelně využívá zákonných prostředků a způsobů obhajoby a pečuje o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které klienta viny zbavují či zmírňují. Touto svou činností také přispívá ke správnému objasnění a rozhodnutí věci. Škála oprávnění, která může obhájce uplatnit již v přípravném řízení je obrovská. Rozsah oprávnění obhájce je v některých případech širší než rozsah oprávnění obviněného. S tímto se setkáme např. při účasti při vyšetřovacích úkonech, kdy je obhájce již od zahájení trestního stíhání oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže by nešlo provedení úkonu odložit a vyznění obhájce o odložení

⁵² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 470-472.

zajistit. Oproti tomu obviněný tímto oprávněním nedisponuje. Je na policejním orgánu zda účast obviněného připustí. Existují ale i úkony, které musí obviněný provést osobně a nemůže je za něj vykonat obhájce - jedná se např. o výpověď obviněného.

Dále má obhájce právo za obviněného činit návrhy, podávat za něj žádosti a opravné prostředky, nahlížet do spisů, požít si kopie nebo průpisy protokolu a účastnit se vyšetřovacích úkonů. Významné je oprávnění rozmluvy s klientem bez přítomnosti třetích osob, kdy je zakázán jakýkoliv odposlech. Stěžejní je také právo obhájce vyhledat, předložit a navrhnout provedení důkazu, popř. jej může provést sám obhájce. Obhájce může v přípravném řízení rovněž podat žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce.

Určité povinnosti jsou obsaženy v zákoně o advokacii, který stanoví, že advokát je při poskytování právních služeb nezávislý, je vázán právními předpisy a v jejich mezích příkazy klienta. Jedná se jak o právo být nezávislý, tak o povinnost jednat ve prospěch klienta. Tato nezávislost musí být všemi respektována, není ovšem neomezená. Hranice, které omezují tuto nezávislost, jsou dvě - a to jednak zákon a následně v jeho mezích příkazy klienta. Zárukou této nezávislosti je samosprávná nezávislá stavovská struktura. Advokát má pouze kárnou odpovědnost za výkon svého povolání, o níž nemůže rozhodovat ani soud, státní instituce či orgány činné v trestním řízení.⁵³

Další stěžejní povinností advokáta je povinnost mlčenlivosti, která je formulována v § 21 AZ. Advokát je povinen zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb. Dále je rozebrána možnost zproštění povinnosti mlčenlivosti a její podmínky. Povinnost mlčenlivosti má tak povahu relativní a nikoliv absolutní, jak tomu bylo v minulosti. Povinnost mlčenlivosti tvoří pilíř celé advokacie. Zachování mlčenlivosti spočívá v zdržení se všech volných projevů, díky nimž může třetí osoba usoudit na existenci nějaké skutečnosti, která je chráněna povinností mlčenlivosti. Pod povinnost mlčenlivosti spadají např. právní skutečnosti, právní události a protiprávní stavy. Tyto skutečnosti jsou chráněny pouze tehdy, pokud se o nich advokát dozví v souvislosti s poskytováním právních služeb.⁵⁴

⁵³ SVEJKOVSKÝ, Jaroslav a kol. *Zákon o advokacii : komentář*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 29-30.

⁵⁴ Tamtéž, s. 137-142.

Kárné komise ČAK často řeší kárná provinění související s porušením povinnosti mlčenlivosti. Za jedno ze zajímavých rozhodnutí kárné komise považuji výsledek, kdy komise stanovila: „Podá-li advokátův klient trestní oznámení na jiného bývalého klienta tohoto advokáta, je advokát vázán povinností mlčenlivostí a není proto oprávněn orgánům činným v trestním řízení podávat jakékoli informace o skutečnostech, o kterých se dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb.“⁵⁵

Dalšího kárného provinění se dopustil advokát, který vypovídal v přípravném řízení a hlavním líčení jako svědek proti svému bývalému klientovi, který jej nezprostil povinnosti mlčenlivosti.⁵⁶

Dále je advokát povinen vést o poskytování právních služeb přiměřenou dokumentaci, jak mu ukládá § 25 odst. 1 AZ. Z této dokumentace musí být zjistitelné, kdy a jakou službu pro svého klienta advokát vykonal.

Další povinnost stanoví EK ve svém § 9 odst. 1, kde zakotvuje informační povinnost advokáta vůči klientovi. Advokát je dle tohoto ustanovení povinen klienta řádně informovat, jak se vyřizování jeho záležitosti vyvíjí, a poskytovat mu včas vysvětlení a podklady potřebné pro uvážení dalších příkazů.

Kárné komise ČAK se často zabývají laxním přístupem ze strany advokátů v trestním řízení. V jednom rozhodnutí bylo uvedeno, že advokát závažně porušuje své povinnosti a dopouští se kárného provinění, když je při obhajobě svého klienta nečinný a nerealizuje žádné kroky k ochraně jeho práv a zájmů. Tento lhostejný a neodpovědný přístup se projevoval zejména tím, že advokát při obhajobě nevyužíval důsledně všechny zákonné prostředky, které měl k dispozici, a to včetně stížností a návrhů. Rovněž nenavštěvoval obviněného ve vazbě a neinformoval jej o průběhu trestního řízení. Naprosto nepřipustné je, pokud svůj postup advokát omlouvá tím, že klient je recidivista, a proto jsou veškeré právní kroky zbytečné.⁵⁷

5.1 Právo obhájce činit za obviněného návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky

Obhájce je oprávněn již za přípravného řízení činit za obviněného návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky. Pokud je obviněný zbaven způsobilosti

⁵⁵ Rozhodnutí kárné komise ČAK ze dne 19.9. 2003 sp. zn. K 22/03.

⁵⁶ Rozhodnutí kárné komise ČAK ze dne 18.1. 2002 sp. zn. K 56/01.

⁵⁷ Rozhodnutí kárné komise ČAK ze dne 14.3. 2000 sp. zn. K 17/99.

k právním úkonům nebo je jeho způsobilost k právním úkonům omezena, činí tak obhájce i proti vůli obviněného. Forma podávání návrhů, žádostí či opravných prostředků může být jak písemná, tak i ústní. Je důležité si uvědomit, že obhájce tak činí v zastoupení obviněného, nikoli vlastním jménem.

Nejčastěji se bude jednat o návrhy a žádosti, které se budou týkat postupu řízení, jako např. žádost o propuštění z vazby na svobodu, žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu či státního zástupce. Rovněž je možné podat stížnost v průběhu vyšetřování proti rozhodnutí státního zástupce, soudu nebo policejního orgánu.

V souvislosti s žádostí o propuštění z vazby je významné rozhodnutí kárné komise ČAK, která rozhodla o kárném provinění takto: „ Advokát, který nesleduje, zda pominuly důvody vazby a nepodá návrh na propuštění klienta z vazby, závažným způsobem porušuje povinnosti advokáta jako obhájce a dopouští se tak kárného provinění.“⁵⁸

Za nejvýznamnější oprávnění obhájce považují dle § 89 odst. 2 tr. ř. možnost obhájce důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Důvodem pro odmítnutí důkazu předloženého obhájcem nemůže být skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, ale tímto důvodem může být např. nadbytečnost. Sám tr. ř. v § 164 odst. 3 stanoví, že obhajobou navrhované důkazy musí být pečlivě přezkoumány, ledaže by byly zcela bezvýznamné. Dále tr. ř. výslovně v § 110a stanoví, že pokud znalecký posudek předloží strana obhajoby a tento posudek má všechny zákonem požadované náležitosti včetně doložky znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, postupuje se při provádění tohoto důkazu stejně, jako by si tento znalecký posudek vyžádal orgán činný v trestním řízení.

Tato zákonná ustanovení mají pro stranu obhajoby podstatný význam. Nejen policie a státní zástupce, ale i strana obhajoby může vyhledat tzv. osobní důkazy, tedy potencionální svědky. Nejasná je ovšem otázka, zda s těmito budoucími svědky může obhájce mimoprocesně jednat, a pokud ano, tak jakým způsobem.⁵⁹

Díky těmto nejasnostem ČAK vydala 12. října 2004 usnesení č. 13/2004, kterým stanovuje pravidla týkající se oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat

⁵⁸ Rozhodnutí kárné komise ČAK ze dne 9.6. 2000 sp. zn. K 256/99.

⁵⁹ MANDÁK, Václav. K problematice vyhledávání důkazů dle § 89 odst. 2 TrŘ. K výkonu oprávnění advokáta vyhledávat a navrhnout důkazy v trestním řízení. *Trestněprávní revue*, 2005, č. 2, s. 56.

a navrhopvat důkazy v trestním řízení. Samozřejmě advokát musí při vyhledávání, předkládání a navrhování důkazů postupovat v souladu s právními a stavovskými předpisy. Tato pravidla se vztahují jak na případy, kdy pramen důkazu advokátovi není znám, tak i na případy, kdy mu sice znám je, ale jeho předpokládaný výsledek je potřeba pro procesní účely ověřit. Usnesení se zabývá především výpovědi svědka. Pokud advokát ví o osobě, která by mohla uvést okolnosti důležité pro trestní řízení, může tuto osobu požádat o sdělení informací, které jsou jí o dané věci známy. Forma požádání může být písemná, popř. tak může advokát učinit i telefonicky či osobně. Advokát vždy musí předem sdělit této dožádané osobě, v jakém procesním postavení informaci od ní požaduje. Rovněž ji poučí o tom, že od ní žádá jen informace pravdivé bez ohledu na to, čí zájmy jako advokát zastupuje, a že podle okolností na jejich podkladě může navrhnout provedení příslušného důkazu v trestním řízení. Poté se s dožádanou osobou dohodne na formě sdělení těchto informací. Pokud se dohodnu na písemné formě, založí ji advokát do klientského spisu. Další možností je osobní setkání s dožádanou osobou, při kterém může být přítomna i další osoba, a to především advokát nebo zaměstnanec advokáta. Během rozhovoru dohlíží advokát na to, aby nedošlo k ovlivňování dožádané osoby ve prospěch procesních zájmů klienta, kterého advokát zastupuje. O rozhovoru pořídí opět advokát záznam, který tvoří součást klientského spisu. Na základě zjištěných skutečností musí poté advokát pečlivě zvážit, zda navrhne příslušnému orgánu činnému v trestním řízení provedení tohoto důkazu, či nikoliv.⁶⁰

Obhájce navrhuje k provedení jen takové důkazy, které jsou pro obviněného prospěšné, tedy které jej viny zbavují, popř. jeho vinu alespoň zmírňují. Vždy musí tyto důkazy pečlivě prověřit, jinak by hrozilo, že předpokládaný důkaz obhajoby by mohl být důkazem usvědčujícím. Souhlasím s tvrzením P. Vantucha, že obhájce nemá pravomoc k tomu, aby přiměl jím vyhledanou osobu k tomu, aby se dostavila k podání vysvětlení či svědecké výpovědi k policejnímu orgánu, popř. státnímu zástupci. Rovněž nemá obhájce pravomoc k tomu, aby vynucoval vydání listin, věcí a dalších důkazů, které mohou podpořit obhajobu obviněného. Obhájce může pouze požádat osoby, které je mají v držení, aby je vydaly policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci, popř. může sám požádat dotčené osoby o jejich předložení.

⁶⁰ Usnesení představenstva ČAK č. 13/2004 Věstníku ze dne 12. října 2004, k výkonu oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat a navrhopvat důkazy v trestním řízení.

Obhájce také nesmí při výkonu svého oprávnění vyhledat, předložit nebo navrhnout důkaz, mařit nebo ztěžovat trestní řízení tím, že důkazy zničí či poškodí apod.⁶¹

5.2 Práva obhájce při vyšetřování dle § 165 trestního řádu

Usnesením o zahájení trestního stíhání vstupuje přípravné řízení do své druhé fáze, a tou je vyšetřování. Vyšetřováním se dle § 161 odst. 1 tr. ř. označuje: „úsek trestního stíhání před podáním obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, postoupením věci jinému orgánu nebo zastavením trestního stíhání, včetně schválení narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu.“

Novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. upravila účast obhájce ve standardním vyšetřování v § 165 odst. 2 tr. ř. takto: „*Obhájce je již od zahájení trestního stíhání oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit. Může obviněnému i jiným vyslýchaným klást otázky, avšak teprve tehdy, až orgán výslech skončí a udělí mu k tomu slovo. Námitky proti způsobu provádění úkonu může vznášet kdykoliv v jeho průběhu. Účastní-li se obhájce výslechu svědka, jehož totožnost má být z důvodu § 55 odst. 2 utajena, je policejní orgán povinen přijmout opatření, která znemožňují obhájci zjistit skutečnou totožnost svědka.*“ Ze strany obhájce se jedná o procesní nárok být přítomen při výše zmíněných vyšetřovacích úkonech, kdežto co se týče obviněného, zde je situace zcela jiná. Účast obviněného může policejní orgán (popř. státní zástupce, koná-li vyšetřování) připustit a postupuje tak zejména tehdy, jestliže obviněný nemá obhájce a spočívá-li úkon ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď. Jedná se o průlom do zásady neveřejnosti úkonů přípravného řízení a to vůči obhájci a obviněnému. O neodkladný úkon, o kterém nebude možné obhájce vyrozumět, se bude jednat v případě, kdy vzhledem k nebezpečí ztráty úkonu, či jeho zmaření nesnese odklad potřebný pro telefonické vyrozumění obhájce a k jeho dostavení se na místo úkonu.⁶² Takovým úkonem je např. vydání a odnětí věci nebo domovní prohlídka.

⁶¹ VANTUCH, Pavel. Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7-8, s. 30-34.

⁶² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 613.

V této souvislosti musím zmínit rozsudek NS ČR 3 Tz 106/2000, který judikoval, že pokud obhájce nepožádá vyšetřovatele, aby jej informoval o konání vyšetřovacích úkonů, tak pak se ze strany policejního orgánu, který obhájce o těchto úkonech přesto informuje, jedná pouze o dobrou vůli, a nikoliv jeho zákonnou povinnost. Žádné ustanovení tr. ř. neukládá povinnost policejnímu orgánu informovat obhájce o místě a času provedení úkonu, pakliže o to obhájce nepožádal dle § 165 odst. 3 tr. ř., a to ani v případě, že by se jednalo o nutnou obhajobu. Orgány činné v trestním řízení mají obecnou povinnost účast obhájci při vyšetřovacích úkonech umožnit. Tato povinnost ovšem neznamená, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny bez dalšího, tedy bez žádosti ze strany obhájce, informovat obhájce o čase a místě konání jednotlivých vyšetřovacích úkonů.⁶³

NS ČR dále vyslovil v rozhodnutí 4 Tz 209/2000, že účast obhájce při vyšetřovacích úkonech je jeho právo, nikoliv však povinnost. Pokud se obhájce k vyšetřovacímu úkonu nedostaví, přestože byl o něm řádně a včas vyrozuměn, pak vyšetřovateli nic nebrání v tom, aby úkon provedl bez jeho přítomnosti a učinil o tom poznámku do spisu o úkonu.⁶⁴

„Obhájce může policejnímu orgánu (státnímu zástupci, koná-li vyšetřování) oznámit, že se chce zúčastnit jednotlivého vyšetřovacího úkonu nebo vyšetřovacích úkonů určitého druhu anebo všech vyšetřovacích úkonů, jichž má právo se zúčastnit. Účast obhájce je obligatorní (je třeba ji umožnit i kdyby o účast výslovně nepožádal) při úkonu spočívajícím ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď. Oprávnění účastnit se vyšetřovacích úkonů má obhájce i proti vůli obviněného, jestliže se jedná o obviněného, který je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je jeho způsobilost k právním úkonům omezena.“⁶⁵

Obhájci svou účast u vyšetřovacích úkonů formulují v praxi obecně, např. že se chtějí účastnit všech výslechů svědků nebo všech vyšetřovacích úkonů. V některých složitějších případech lze chápat účast obhájce u vyšetřovacích úkonů jako jeho povinnost, jelikož AZ ukládá advokátům povinnost důsledně využívat všechny zákonné prostředky k ochraně práv a oprávněných zájmů klienta. Obhájce musí předem vědět, čeho se bude úkon týkat, jeho dobu a místo, aby se mohl na daný úkon připravit. Pokud se jedná o výslech osoby, pak policejní orgán musí

⁶³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. července 2000, sp. zn. 3 Tz 106/2000.

⁶⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. října 2000, sp. zn. 4 Tz 209/2000.

⁶⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Přípravné řízení trestní*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 321.

obhájci sdělit údaje, podle nichž lze takovou osobu ztotožnit, popř. k čemu daná osoba bude vypovídat. Díky tomu má obhájce možnost se připravit na účelné kladení otázek svědkovi, dále mu tyto informace mohou pomoci k ověření pravdivosti výpovědi a věrohodnosti svědka. Pokud se jedná o utajeného svědka, zvolí policejní orgán takové prostředky vyzkoušení, aby zachoval utajení svědkovy identity. Vyšetřovatel nemůže pouze obecně oznámit, že proběhne výslech svědků. Neuvádění jmen svědků by bylo obcházení zákona. Pokud by vyšetřovatel neuvedl jména svědků, těžko se pak obhájce může poradit s klientem ohledně kladení otázek svědkům a o případných okolnostech, které by oslabovaly jejich věrohodnost.⁶⁶

5.3 Práva obhájce při skončení vyšetřování dle § 166 trestního řádu

Významné postavení zaujímá obhájce právě při skončení vyšetřování. Institut seznámení s výsledky vyšetřování je poměrně nový, do tr. ř. byl zakotven novelou č. 292/1993 Sb. Seznámení se spisem má význam z hlediska uplatnění práva obviněného na obhajobu.

Institut skončení vyšetřování a práva obviněného a obhájce s ním související jsou stanovena v § 166 tr. ř. V případě, kdy policejní orgán uzná vyšetřování za skončené a jeho výsledky postačující k podání obžaloby, umožní obviněnému a obhájci v přiměřené době prostudovat si spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování. O tom, že je vyšetřování skončené nevydává policejní orgán (popř. státní zástupce, koná-li vyšetřování) žádná rozhodnutí, jedná se čistě o neformální postup. Obhájce a obviněný musí být na možnost prostudování spisu upozorněni minimálně tři dny předem. Tato třídní lhůta může být po vyslovení souhlasu obviněného a obhájce zkrácena. Obviněný, a ani jeho obhájce nemohou být k prostudování spisu nuceni, jedná se pouze o jejich právo, a nikoliv povinnost. Obviněný se ani nemůže svým prohlášením dopředu vzdát práva prostudovat spis. Pokud se obviněný nebo jeho obhájce ze závažných důvodů nemohou zúčastnit prostudování spisu a svou neúčast omluví, pak je policejní orgán povinen stanovit nový termín pro seznámení se se spisem. K prostudování spisů je obhájci a obviněnému stanovena přiměřená doba, která se odvíjí jednak podle rozsahu

⁶⁶ ŠTĚPÁN, Jan. Vyzkoušení obhájce o konání vyšetřovacích úkonů - výklad in *fraudem legis? Trestní právo*, 1998, č. 7-8, s. 32-35.

spisu, složitosti věci, povahy trestné činnosti, a v neposlední řadě je třeba také počítat s časem, který je nutný pro poradu mezi obviněným a obhájcem ohledně návrhů na doplnění dokazování.⁶⁷

Institutem skončení vyšetřování se zabývá i rozsáhlá judikatura soudů, kdy NS ČR v rozhodnutí 7 Tz 81/2000 správně konstatuje, že právo prostudovat spisy je samostatným oprávněním obhájce a obviněného, o kterém musí být oba řádně vyzooměni. Trestní řád nikde nestanoví povinnost obhájce a obviněného prostudovat spis společně. Pokud obviněný nebo obhájce svého oprávnění prostudovat spis nevyužijí, učiní policejní orgán o této skutečnosti záznam do spisu a postupuje dále, jakoby k tomuto úkonu došlo.⁶⁸

Dále Vrchní soud v Praze ve svém rozhodnutí 11 To 38/94 stanovil, že pokud by vyšetřovatel (policejní orgán) neupozornil obhájce obviněného na možnost prostudovat spis a učinit návrhy na doplnění vyšetřování, jednalo by se o závažnou vadu přípravného řízení spočívající v porušení práva na obhajobu, která by odůvodňovala vrácení věci státnímu zástupci k došetření.⁶⁹

Po prostudování spisu může obhájce (popř. obviněný) podat návrh na doplnění vyšetřování. Návrh spočívá buď obecně v doplnění dokazování, aniž by byl navržen konkrétní důkazní prostředek, anebo zpravidla obhájce přímo v návrhu označí konkrétní důkazní prostředek i skutečnost, která má být zjištěna. Obhájce nepotřebuje k návrhu na doplnění vyšetřování výslovný souhlas obviněného. Dál je již na policejním orgánu, zda návrh na doplnění vyšetřování shledá důvodným a vyšetřování doplní, anebo zda návrh odmítne neformálním opatřením, proti němuž není možné podat stížnost. V praxi je bohužel poměrně časté, že se policejní orgány návrhy obhajoby na doplnění vyšetřování nezabývají, a to bez ohledu na jejich obsah. Toto odmítnutí policejní orgán obhájci a obviněnému pouze oznámí, kdežto vůči státnímu zástupci jej musí i odůvodnit. Postavení obhajoby je v této situaci ztížené a jedinou možností je žádost o přezkum postupu policejního orgánu dle § 157a tr. ř. V případě, že policejní orgán shledá návrh důvodným a vyšetřování

⁶⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Přípravné řízení trestní*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 1002-1005.

⁶⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. dubna 2000, sp. zn. 7 Tz 81/2000.

⁶⁹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 15. března 1994, sp. zn. 11 To 38/94.

doplní, musí následně znovu umožnit obviněnému a jeho obhájci prostudovat spisy včetně všech příloh a dát jim možnost učinit návrh na doplnění dokazování.⁷⁰

5.4 Právo obhájce nahlížet do spisu a práva s tím související

Obhájce je oprávněn již v přípravném řízení nahlížet do spisů, jak stanoví § 41 odst. 2 tr. ř. Toto oprávnění je dále rozvedeno v § 65 tr. ř., který stanoví pro obviněného, obhájce a některé další zákonem vyjmenované osoby, právo nahlížet do spisů, s výjimkou protokolu o hlasování a osobních údajů svědka podle § 55 odst. 2, dále činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí. Toto právo není ale neomezené. Již v přípravném řízení může státní zástupce nebo policejní orgán právo nahlédnout do spisu a spolu s ním práva související ze závažných důvodů odepřít. Závažnost důvodů je na žádost osoby, které bylo toto právo odepřeno, přezkoumatelná státním zástupcem.

„Za závažný důvod lze považovat konkrétní možnost ohrožení, popřípadě zmaření výsledků přípravného řízení, zejména, že by se mohla narušit objektivnost důkazů. Tato zákonem předpokládaná možnost omezení práva nahlížet do spisů vyplývá ze skutečnosti, že v počátcích vyšetřování nelze často zabezpečit ochranu důkazních pramenů před jejich poškozením a zničením nebo před jinými aktivitami, sledujícími cíl mařit vyšetřování.“⁷¹

Znění § 65 odst. 2 tr. ř. považují za kontroverzní, jelikož se zde střetávají pozůstatky procesu inkvizičního se zásadou kontradiktornosti. Prvky inkvizičního procesu lze spatřovat v tom, že dominus litis je v této fázi řízení vyšetřovatel, popř. státní zástupce, kdežto princip kontradiktornosti souvisí s rovností zbraní a tedy co možná nejširší možností obhajoby účastnit se vyšetřovacích úkonů a nahlížení do spisu. Strana obhajoby je zde opět znevýhodněna oproti vyšetřovateli, popř. státnímu zástupci, na jejichž vůli je závislá.⁷²

Ústavní soud ve svém nálezu III. ÚS 239/04 vyslovil, že právo obviněného a obhájce na nahlížení do spisů může být v přípravném řízení omezeno. Může se tak stát v případě, kdy budou ohroženy společenské a individuální zájmy, jako např.

⁷⁰ VANTUCH, Pavel. K možnosti odmítnutí návrhů obhajoby na doplnění vyšetřování po prostudování spisu. *Bulletin advokacie*, 2004, č. 2, s. 25-31.

⁷¹ HERCZEG, Jiří. Právo obviněného nahlížet do spisu v řízení o vazbě. *Bulletin advokacie*, 2007, č. 12, s. 34.

⁷² JEŽEK, Vladimír. K nahlížení do spisu v přípravném řízení trestním při rozhodování soudu. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 3, s. 50.

bezpečnost svědků. V těchto situacích koliduje oprávněný zájem státu na účinném postihu kriminality (či jiném společenském nebo individuálním zájmu) s právem obviněného na obhajobu.⁷³

Tato oprávnění nemohou být odepřena obviněnému a obhájci, jakmile byli upozorněni na možnost prostudovat spisy, a při sjednávání dohody o vině a trestu. Někdy se stává, že právě před tímto časovým okamžikem je obviněnému nahlédnutí do spisu odmítnuto. V případě obhájce se to nestává, proto má díky své účasti na vyšetřovacích úkonech, a i díky nahlížení do spisu, širší vědomost o stavu případu. Obhájce je oprávněn informovat obviněného o všem, co mu je známo, přestože vyšetřování ještě nebylo skončeno.⁷⁴

Dále tr. ř. v § 65 odst. 3 stanoví, že tomu, kdo měl právo být úkonu přítomen, nemůže být odepřeno nahlédnutí do protokolu o tomto úkonu. Obviněnému a jeho obhájci nemůže být odepřeno nahlédnutí do usnesení o zahájení úkonů trestního stíhání. Vždy je nutno učinit potřebná opatření k tomu, aby byla zachována tajnost utajovaných informací dle zvláštního zákona a údajů, na které se vztahuje státem uložená nebo uznaná povinnost mlčenlivosti.

Obhájce má dle § 41 odst. 6 tr. ř. právo ve všech stádiích trestního procesu vyžádat si předem kopii nebo průpis protokolu o každém úkonu trestního řízení. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny mu vyhovět, odmítnout mohou jen tehdy, pokud by to nebylo technicky možné. Náklady s tím spojené hradí obhájce státu. Je možné, aby si obhájci nebo jiná oprávněná osoba pořizovali kopie spisů tak, že si je vyfotografují, poté orgány činné v trestním řízení nemohou nic účtovat. Nejčastěji se používají kopírovací stroje.⁷⁵

Ústavní soud ve svém nálezu I. ÚS 54/05 stanovil, že právo nahlížení do spisů se nevztahuje na dokumenty, které mají povahu vnitřních pomůcek, pracovních materiálů orgánů činných v trestním řízení a pokynů státního zástupce.⁷⁶

⁷³ Nález Ústavního soudu ze dne 17. června 2004, sp. zn. III. ÚS 239/04.

⁷⁴ MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby - nástin základních otázek. *Trestněprávní revue*, 2003, č. 7, s. 199.

⁷⁵ MANDÁK, Václav. Výše nákladů za pořizování kopie nebo průpisu protokolu pro obhájce v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, 1998, č. 6-7, s. 53-54.

⁷⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 26. července 2005, sp. zn. I. ÚS 54/05.

5.5 Obhájce a zkrácené přípravné řízení

Novela provedené zákonem č. 265/2001 Sb. zavedla tzv. zkrácené přípravné řízení, na které v soudní fázi navazuje tzv. zjednodušené řízení. V tomto institutu se promítá snaha o zrychlení a zlevnění trestního procesu. Zkrácené přípravné řízení je projevem naplnění zásady, že důkazy mají být v přípravném řízení zásadně pouze vyhledávány a obstarávány, nikoliv již prováděny. Zkrácené přípravné řízení je možno konat, pokud budou splněny podmínky dle § 179a tr. ř. Musí se jednat o trestný čin, o němž přísluší konat řízení v prvním stupni okresnímu soudu, a horní hranice trestu odnětí svobody nepřevyšuje pět let. Dále pokud se jedná o podezřelého, který byl přistižen při činu nebo bezprostředně poté, anebo v průběhu prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání byly zjištěny skutečnosti, jinak odůvodňující zahájení trestního stíhání a lze očekávat, že podezřelého bude možné ve lhůtě dvou týdnů postavit před soud.⁷⁷

Zkrácené přípravné řízení se vyznačuje určitými zvláštnostmi oproti standardnímu přípravnému řízení. V tomto řízení nedochází k vydání usnesení o zahájení trestního stíhání, ale k sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení. Další zvláštností je označení osoby, proti které se řízení vede. Jedná se o podezřelého.

Zákon výslovně stanoví ve svém § 179b odst. 2, že podezřelý ve zkráceném přípravném řízení má stejná práva jako obviněný. Podezřelý má právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a k důkazům o nich. Rovněž není povinen vypovídat a může uvádět skutečnosti a důkazy svědčící jeho obhajobě a činit návrhy a žádosti. Zadržený podezřelý má také právo zvolit si obhájce a radit se s ním bez přítomnosti třetí osoby již v průběhu zadržení. Pokud si podezřelý, který nebude propuštěn ze zadržení, ale bude ve lhůtě 48 hodin předán s návrhem na potrestání soudu k provedení zjednodušeného řízení, ve stanovené přiměřené lhůtě nezvolí obhájce, bude mu třeba na dobu, po kterou trvají důvody zadržení, obhájce ustanovit. O tomto je podezřelý před výslechem poučen a je mu poskytnuta plná možnost uplatnění jeho práv.⁷⁸

⁷⁷ JEŽEK, Vladimír. Zkrácené přípravné řízení a zjednodušené řízení před soudem. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 11-12, s. 78-80.

⁷⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Přípravné řízení trestní*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 773.

Obhájce se v tomto řízení účastní výslechu podezřelého. Dalších úkonů se obhájce nemůže účastnit, jelikož tyto další úkony se neprovádějí v procesní podobě a pořizuje se o nich pouze úřední záznam. Samotné dokazování se provádí až ve zjednodušeném řízení před samosoudcem, kdy obviněný i obhájce mohou uplatnit veškerá práva.⁷⁹

„O úkonu spočívajícím ve sdělení skutku a jeho právní kvalifikaci, orgán konající zkrácené přípravné řízení, učiní záznam do protokolu o výslechu. Opis záznamu doručí podezřelému a jeho obhájci, policejní orgán zašle opis záznamu do 48 hodin také státnímu zástupci.“⁸⁰

Zkrácené přípravné řízení může skončit sjednáním dohody o vině a trestu, které se budu věnovat v následující kapitole. Dále může dojít k odložení věci ze strany policejního orgánu, popř. policejní orgán předloží státnímu zástupci stručnou zprávu o výsledku zkráceného přípravného řízení. Následně státní zástupce buď podá návrh na potrestání, nebo podá soudu návrh na schválení již zmíněné dohody o vině a trestu, věc odloží, podmíněně odloží, odevzdá, opatřením vrátí věc policejnímu orgánu k provedení dalšího úkonu, popř. předá věc policejnímu orgánu k zahájení trestního stíhání.

5.6 Obhájce a dohoda o vině a trestu

Dohodovací řízení je nejmladší formou odklonu a zvláštním typem řízení. Dohodovací řízení bylo zavedeno do tr. ř. novelou č. 193/2012 Sb. s účinností od 1. 9. 2012. Tento nový institut, dohoda o vině a trestu, je v tr. ř. rozčleněn na dvě části. První část tr. ř. se v § 175a a násl. věnuje postupu při uzavírání dohody o vině a trestu a jejím obsahovým náležitostem. Druhá část pak upravuje v § 314o a násl. tr. ř. samotné řízení před soudem při schvalování dohody o vině a trestu.

Dohoda o vině a trestu je zcela nový institut trestního práva, který umožňuje, aby státní zástupce, obviněný a popř. poškozený uzavřeli v přípravném řízení úmluvu, ve které je obsažen popis skutku, o němž obviněný prohlásí, že jej spáchal, výměra trestu, popř. jiné sankce a náhrada škody. Tuto dohodu poté státní zástupce

⁷⁹ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 261.

⁸⁰ ŠÁMAL, Pavel. Zkrácené přípravné řízení. *Trestněprávní revue*, 2002, č. 1, s. 9.

předá ke schválení soudu, který pokud s ní souhlasí, schválí ji odsuzujícím rozsudkem ve veřejném zasedání.⁸¹

Dohodu o vině a trestu lze sjednat ve všech formách přípravného řízení, nikoliv však v řízení před soudem. Vyloučeno je sjednání dohody o vině a trestu pokud se jedná o zvláště závažný zločin, řízení proti uprchlému nebo řízení proti mladistvému. Zhotovením návrhu na dohodu o vině a trestu končí přípravné řízení. Pokud chce obviněný uzavřít dohodu o vině a trestu, má to pro něj velmi závažné důsledky. Předně musím zmínit, že nepokračuje vyšetřování, ani neproběhne dokazování před soudem, nedojde ani k hlavnímu líčení a možnost odvolat se je také výrazně omezena. Na druhé straně, pokud by k dohodě o vině a trestu nakonec nedošlo, nemůže být v dalším řízení přihlíženo k prohlášení obviněného o spáchání daného skutku. Povinné obsahové náležitosti dohody o vině a trestu jsou stanoveny v § 175a odst. 6 tr. ř.

Při sjednávání dohody o vině a trestu musí být obviněný zastoupen obhájcem, jelikož se jedná o jeden z důvodů nutné obhajoby, jak stanoví § 36 odst. 1 písm. d tr. ř. Obviněný se v tomto případě nemůže obhájce vzdát. Nutná obhajoba je v tomto případě jistě na místě, protože při uzavření dohody o vině a trestu obviněný oslabí svá procesní práva a ne každý obviněný je schopen posoudit následky tohoto kroku. Nutná obhajoba se vztahuje pouze na sjednávání dohody o vině a trestu se státním zástupcem a popř. poškozeným v přípravném řízení, nikoliv na řízení před soudem při schvalování již uzavřené dohody. Zajímavý poznatek vyslovil ve své knize F. Ščerba, který v souvislosti s nutnou obhajobou upozorňuje na nebezpečí zvýhodnění bohatších obviněných před méně movitými. Obviněné, kteří nemají dostatek finančních prostředků, může právě nutnost přítomnosti obhájce od kroku uzavřít dohodu o vině a trestu odradit, přestože by jinak této možnosti rádi využili.⁸²

Dohoda o vině a trestu má jak klady, tak zápory. Mezi pozitiva patří urychlení trestního řízení, ulehčení soudům, s tím související úspora financí, ochrana obětí před viktimizací, větší šance poškozených na uspokojení jejich nároků. Mezi nevýhody patří především rozpor tohoto institutu se základními zásadami trestního

⁸¹ JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící. *Bulletin advokacie*, 2012, č. 10, s. 19.

⁸² ŠČERBA, Filip a kol. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012. s. 35-36.

práva procesního, a to hlavně rozpor se zásadou materiální pravdy, následně také nesoulad se zásadou vyhledávací, legality a oficiality.

6 Srovnání se zahraniční úpravou

V následujících dvou kapitolách se budu zabývat institutem obhájce v rakouském a německém právu. Rakousko a Německo jsem si vybrala proto, že se jedná o sousední státy, a také proto, že ČR má s oběma zeměmi společnou historii. Z tohoto důvodu je srovnání právě s těmito státy žádoucí.

6.1 Právo na obhajobu v Rakousku

Podobně jako v případě České republiky řeší právo na obhajobu v rakouském právním řádu čl. 6 odst. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Právo na obhajobu prostřednictvím obhájce, případně právo hájit se sám, je obsaženo v § 7 spolkového zákona č. BGBl 1975/631, Strafprozessordnung, ve znění pozdějších předpisů (dále SPO).⁸³ Tentýž zákon v § 48 odst. 1 bod 4. definuje obhájce jako⁸⁴ **osobu oprávněnou k výkonu advokacie** (tedy zapsanou v seznamu advokátů), **osobu, která je na základě zákona jinak oprávněná zastupovat v trestných věcech** (tj. zákonný zástupce, notář apod.), a na rozdíl od České republiky také **osobu, která získala oprávnění vyučovat trestní právo hmotné a procesní na rakouské univerzitě**.

Práva a povinnosti obhájce jsou upravena v § 57 a násl. SPO. Podle § 57 je obhájce povinen obviněnému radit a podporovat jeho zájmy v trestním řízení. Dále je oprávněn a povinen využívat veškerých prostředků, které slouží k obhajobě obviněného, nejsou-li v rozporu s pokyny obviněného či obhájcovým svědomím a pokud nejsou v rozporu se zákonem (obhajoba vykonávaná pomocí zločinných prostředků je považována za spolupachatelství). Svá práva a povinnosti obhájce vykonává bez ohledu na to, zda považuje obviněného za vinného či nikoliv. Kontroluje také, zda jsou práva, která obviněnému garantuje trestní řád, orgány činnými v trestním řízení dodržována.⁸⁵

Dle § 57 odst. 2 SPO je obhájce oprávněn vykonávat procesní práva, která náleží obviněnému, např. činit za obviněného prohlášení nebo nahlížet do spisů v zastoupení obviněného. Právo nahlédnutí do spisů však může být omezeno během přípravného řízení, pokud existuje důvodná obava, že by nahlédnutím do spisu mohl

⁸³ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, s. 338.

⁸⁴ Tamtéž, s. 339.

⁸⁵ Tamtéž, s. 341-342

být ohrožen účel vyšetřování. Je-li však obviněný vzat do vazby, nemůže být obhájci odepřeno právo nahlédnout do částí spisu, které mohou mít význam pro posouzení podezření z trestného činu a pro posouzení vazebních důvodů.⁸⁶

Obhájce má právo pořizovat si kopie ze spisu, což je ovšem zpoplatněno (§ 52 odst. 1 SPO). Dále má právo na to, aby mu byly doručeny kopie ze spisu, rozhodnutí týkající se vyšetřovací vazby a obžaloba. Mezi jeho další práva patří právo podávat návrhy na provedení důkazů, právo podávat návrhy, žádosti a opravné prostředky, právo účastnit se hlavního líčení, kontradiktorního výslechu svědků a spoluobviněných v přípravném řízení atd. V neposlední řadě má obhájce právo účastnit se výslechu obviněného v přípravném řízení a obviněný má právo jeho přítomnost požadovat (postavením obhájce během výslechu obviněného v přípravném řízení se zabývá § 164 odst. 2 SPO). Tak jako v českém trestním právu, tak i v Rakousku má obhájce možnost doplnění dokazování. Dále může obhájce z vlastní iniciativy vyhledat svědky a zjišťovat od nich relevantní skutečnosti. Rakouský zákon rozlišuje mezi kontradiktorním výslechem obviněného či svědka v přípravném řízení, kdy je obhájce oprávněn se tohoto výslechu účastnit, a výslechem nekontradiktorním, kdy není přítomnost obhájce v přípravném řízení dovolena.⁸⁷

Dle § 7 odst. 1 SPO a dle § 49 bod 2 SPO má obviněný právo zvolit si obhájce. Jejich právní vztah vzniká na základě tzv. **smlouvy o zmocnění**. Ta může být uzavřena písemně, ústně i konkludentně.⁸⁸ Obviněný dále uděluje obhájci plnou moc k zastupování v trestním řízení. Pokud to plná moc umožňuje, může se obhájce nechat zastupovat substitutem, kterým nesmí být koncipient jiné než jeho vlastní advokátní kanceláře (na rozdíl od české úpravy).⁸⁹

Rakouský trestní řád (§ 58 odst. 3 SPO) taktéž umožňuje pluralitu obhájců. Počet obhájců zvolených obviněným není nijak omezen, je však třeba zdůraznit, že tím, že si obviněný zvolí více obhájců, nemůže být rozšiřováno právo obhájců klást otázky a činit přednesy. Oproti české úpravě jsou tedy práva všech obhájců zastupujících obviněného značně omezená.⁹⁰

⁸⁶ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, s. 342.

⁸⁷ Tamtéž, s. 342-345.

⁸⁸ Tamtéž, s. 347.

⁸⁹ Tamtéž, s. 348.

⁹⁰ Tamtéž, s. 349.

Rozdíl mezi českou a rakouskou právní úpravou existuje také v oblasti kontaktu obhájce s obviněným, který je upraven v § 59 SPO. Před vzetím obviněného do vazby je možné styk obhájce s obviněným dozorovat a omezit na udělení plné moci a poskytnutí všeobecné informace, pokud je to nutné k zamezení ovlivňování vyšetřování nebo maření důkazů. Po vzetí do vazby má již obviněný právo hovořit s obhájcem, aniž by byl jejich rozhovor monitorován. Výjimka může nastat v případech, kdy je obviněný ve vazbě z důvodů koluzních, kdy může být policií dozorován kontakt mezi obviněným a jeho obhájcem. Něco takového je v českém trestním právu zcela nepřipustné a jedná se o výrazné porušení práva obviněného na obhajobu.⁹¹

Institut vyloučení obhájce je popsán § 60 SPO. Z obhajoby je vyloučen ten obhájce, proti kterému je vedeno trestní řízení pro účastenství na téže trestném činu, nebo pro pomoc ke spáchání téhož trestného činu. Obhájce je dále vyloučen, ohrožuje-li bezpečnost a pořádek zařízení, ve kterém je vykonávána vazba nebo trest obviněného, zneužívá-li svého styku s obviněným k páchání trestných činů atd. Další důvody k vyloučení z obhajoby jsou stanoveny v § 10 odst. 1 zákona ze dne 31. 7. 1945 StGBI 103, o obnově rakouské advokacie. O vyloučení obhájce z obhajoby rozhoduje soud. Během přípravného řízení může soud rozhodnout o vyloučení obhájce pouze na základě návrhu státního zástupce.⁹²

V § 61 SPO jsou stanoveny případy, kdy obviněný musí mít obhájce, i kdyby ho mít nechtěl (po celou dobu, kdy je obviněný ve vyšetřovací vazbě; po celou dobu řízení, ve kterém se rozhoduje o umístění obviněného do zařízení pro duševně nemocné pachatele trestných činů, při hlavním líčení u zemského soudu jako soudu porotního aj.). Důvody týkající se mladistvých pachatelů jsou stanoveny v zákoně č. BGBl 1988/599, Jugendgerichtsgesetz, ve znění pozdějších předpisů.⁹³

Pokud si obviněný nezvolí svého obhájce, je mu obhájce na jeho náklady ustanoven. Dle § 61 odst. 2 SPO může soud na návrh obviněného ustanovit také tzv. „obhájce pro procesní pomoc“, a to v případech, kdy obviněný není schopný nést veškeré finanční náklady obhajoby díky tíživé finanční situaci a jedná se o nutnou obhajobu, popř. pokud se jedná o obviněného, který je slepý, hluchý apod. Ustanovenému obhájci pro procesní pomoc nevzniká vůči obviněnému nárok na

⁹¹ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, s. 350-351.

⁹² Tamtéž, s. 352-353.

⁹³ Tamtéž, s. 354.

odměnu. Určitá obdoba v českém právním systému je institut možnosti žádat o ustanovení obhájce, pokud byl obviněnému přiznán nárok na bezplatnou obhajobu nebo na obhajobu za sníženou odměnu.⁹⁴

Další institut, který je však v českém právu neznámý a v praxi příliš nevyužívaný, je tzv. „obhájce v nouzi“. Tím může být se svým souhlasem ustanoven v naléhavých případech soudce. „Obhájce v nouzi“ může být ustanoven prezidentem zemského soudu, a to pouze v případech, kdy obviněný musí mít obhájce. Jako účelnou hodnotím rakouskou právní úpravu týkající se společné obhajoby více obviněných. Na rozdíl od české právní úpravy zde může obhájce nebo obviněný vyžadovat oddělené zastupování, a to bez ohledu na případnou kolizi zájmů.⁹⁵

6.2 Právo na obhajobu v Německu

Podobně jako v českém i rakouském právu, je i zde právo na obhajobu zakotveno v čl. 6 odst. 3. Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Postavení obhájce je upraveno zákonem č. BGBl. I S. 1074, 1319, naposledy změněném čl. 5 zákona ze dne 23. června 2011 č. BGBl. I S. 1266 (Strafprozessordnung, dále StPO).⁹⁶ Německá nauka a judikatura považuje obhájce za rádce („Beistand“) obviněného, nikoliv za jeho zástupce.⁹⁷

Obviněný má právo si zvolit obhájce (§ 137 StPO). Vztah mezi obviněným a obhájcem vzniká na základě advokátní smlouvy, která může být uzavřena i ústně. Stejně tak zplnomocnění obhájce obviněným nemusí mít písemnou podobu.⁹⁸

Dle § 138 odst. 1 StPO může být obhájcem advokát zapsaný u některé advokátní komory v SRN a učitel práva na některé z německých vysokých škol (profesor, honorární profesor či docent). V trestních řízeních, která se týkají daňových trestných činů, mohou být jako obhájci zvoleni příslušníci daňových povolání (daňoví poradci, auditoři apod.). Jiná osoba může být zvolena obhájcem pouze se souhlasem soudu.⁹⁹

Německé právo umožňuje stejně jako česká právní řád pluralitu obhájců. Jejich počet je však dle § 137 odst. 1 StPO omezen na nejvýše tři, což je zásadní

⁹⁴ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, s. 356-357.

⁹⁵ Tamtéž, s. 358-359.

⁹⁶ Tamtéž, s. 361.

⁹⁷ Tamtéž, s. 362.

⁹⁸ Tamtéž, s. 363.

⁹⁹ Tamtéž, s. 365-366

rozdíl oproti naší právní úpravě, kde maximální hranice chybí. Do tohoto počtu se však nezapočítává ustanovený obhájce, ani obhájci, kteří zastupují obviněného na základě substituční plné moci udělené zvoleným obhájcem. Na rozdíl od rakouské úpravy vystupuje každý z několika zvolených obhájců navzájem nezávisle. Jejich počet je omezen, aby nedocházelo k maření trestního řízení.¹⁰⁰

Důvody pro vyloučení obhájce z účasti na řízení jsou stanoveny § 138a StPO. Patří mezi ně důvodné podezření, že se obhájce účastní trestného činu, jenž je předmětem šetření, zneužívá styku s obviněným k závažnému porušení bezpečnosti zařízení, kde je obviněný umístěn, nebo k páchání trestných činů v tomto zařízení, případně spáchal trestný čin nadřizování, maření trestu nebo podílnictví související s trestným činem, který je předmětem řízení. Další důvody vyloučení obhájce z obhajoby jsou stanoveny v § 138a odst. 2 StPO.¹⁰¹

Případy, kdy obviněný musí mít obhájce, jsou stanoveny v § 140 StPO. Jedná se např. o situace, kdy se koná hlavní líčení před soudem prvního stupně, kterým je vrchní zemský soud nebo zemský soud; kdy je obviněný obviněn ze spáchání zločinu; kdy se obviněný nachází ve vyšetřovací vazbě nebo je dočasně umístěn do psychiatrické léčebny. Soudce může také ustanovit obhájce, pokud se jeho účast jeví nezbytná z důvodu závažnosti činu, z důvodu věcné či právní složitosti nebo pokud je zřejmé, že se obviněný nemůže sám obhajovat (např. z důvodu duševního postižení). V těchto případech je obviněnému obhájce ustanoven, pokud si jej nezvolil sám. K ustanovení obhájce může dojít také během přípravného řízení, pokud to navrhne státní zástupce.¹⁰² Ustanovený obhájce je povinen obhajobu převzít. Na rozdíl od českého trestního řádu, německý řád neumožňuje substituci v případě ustanoveného obhájce. Co se týče společné obhajoby více obviněných konstruuje StPO tuto situaci jinak než český trestní řád. Ve Spolkové republice Německo je obhájci zakázáno, aby obhajoval více obviněných z téhož trestného činu. Rovněž StPO obhájci nedovoluje, aby obhajoval v jednom řízení současně více obviněných, proti nimž je vedeno trestní řízení pro různé trestné činy. Díky tomuto ustanovení soud nemusí zkoumat případnou kolizi zájmů.¹⁰³

¹⁰⁰ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, s. 364.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 368.

¹⁰² Tamtéž, s. 371-374.

¹⁰³ Tamtéž, s. 376-381.

Obhájce je oprávněn a povinen využít všech prostředků, které slouží k ochraně a obhajobě obviněného, pokud nejsou v rozporu s trestním zákonem a zásadami stanovenými advokátním stavovským právem. Jeho povinností je mj. radit obviněnému, vysvětlovat mu právní následky jeho jednání a dohodnout a provádět s obviněným realistickou strategii obhajoby. Obhájce nesmí uvádět okolnosti, které by byly k tíži obviněného. Obhájce je stejně jako v České republice vázán povinností mlčenlivosti.¹⁰⁴

Jedním z hlavních práv obhájce je právo nahlížet do spisu. Obhájce má povinnost se důkladně seznámit s obsahem spisů, které má k dispozici soud nebo které by soudu byly k dispozici v případě podání žaloby. Nahlédnutí do spisu nebo jeho částí může však být odepřeno, pokud by to mohlo ohrozit účel vyšetřování. Během přípravného řízení rozhoduje o povolení nahlédnout do spisu státní zastupitelství, později předseda soudu, kterému byla doručena obžaloba. S právem na nahlédnutí do spisu souvisí také právo obhájce pořizovat si na vlastní náklady opisy a fotokopie dokumentů ze spisu. Pokud to obhájce navrhne, může mu být zapůjčen spis k nahlédnutí do jeho sídla či bydliště.¹⁰⁵

Dle § 168c odst. 1 StPO má obhájce právo účastnit se v přípravném řízení výslechů obviněného prováděných soudcem. Právo účastnit se výslechů prováděných policií během přípravného řízení není v zákoně přímo zakotveno a lze jej vynutit pouze tak, že obviněný odmítne vypovídat v nepřítomnosti svého obhájce. Co se týče výslechů svědků a znaleců prováděných v přípravném řízení, obhájce má právo být přítomen, pokud je výslech prováděn soudcem.¹⁰⁶

Obhájce má dále právo podávat návrhy na provedení důkazů a na doplnění dokazování, vyjadřovat se za obviněného v každé fázi trestního řízení, klást obžalovanému, svědkům a znalecům dotazy a po ukončení dotazování má dle § 258 StPO právo pronést závěrečnou řeč. Pokud to není proti vůli obviněného, může za něj podávat opravné prostředky (§ 297 StPO).¹⁰⁷

¹⁰⁴ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, s. 382-383.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 386-387.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 391.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 392-393.

7 Úvahy de lege lata

Právo na obhajobu, jakož i jednotlivá práva a povinnosti obhájce a jeho postavení nejen v přípravném řízení jsou v tr. ř. poměrně podrobně rozpracovány. Trestní řád vymezuje jak negativně, tak i pozitivně, kdo může vystupovat jako obhájce v trestním řízení. V zákoně je věnována náležitá pozornost nutné obhajobě, která se v souvislosti s rozvojem přizpůsobuje aktuální situaci. Na jedné straně došlo k zakotvení možnosti vzdát se obhájce, na straně druhé přibyl důvod nutné obhajoby při sjednávání dohody o vině a trestu. Rovněž je v tr. ř. zaručeno právo na obhajobu prostřednictvím obhájce jak zvoleného, tak i ustanoveného, popř. určeného advokátní komorou. Zákon upravuje i postup při vyloučení obhájce zvoleného a zproštění obhajoby při obhajobě obhájcem ustanoveným. Důkladně jsou vymezena jednotlivá práva a povinnosti obhájce v přípravném řízení, kdy tr. ř. pamatuje na účast obhájce při vyšetřovacích úkonech, možnost obhájce vyhledat důkaz, předložit jej, jeho provedení navrhnout, popř. jej dokonce obhájce může sám provést. Toto všechno je výsledkem tvrdé práce a snahy o zdokonalení a modernizaci úpravy trestního řízení. V tr. ř. je obsažena komplexní úprava, kterou považuji za poměrně zdařilou až na určité výjimky.

Co se týče vyhledávání, předkládání a navrhování důkazů v trestním řízení, vydala ČAK usnesení představenstva č. 13/2004 Věstníku ze dne 12. října 2004, kde upravuje postup vyhledávání, předkládání a navrhování důkazů, pokud je pramenem důkazu výpověď svědka. Bylo by vhodné přijmout další stavovské předpisy, které by podrobně upravovaly postup i v případě jiných pramenů důkazů, než je právě zmíněný výslech svědka.

Za částečně problematické považuji i ustanovení § 166 tr. ř. Na jedné straně dává toto ustanovení obhájci a obviněnému právo činit návrhy na doplnění vyšetřování, ale zároveň stanoví, že pokud policejní orgán nepovažuje tyto návrhy na doplnění za nutné, odmítne je. Policejní orgán nemá povinnost toto své odmítnutí zdůvodnit, což je samozřejmě pro obhájce a obviněného nevýhodné.

8 Úvahy de lege ferenda

Institut obhájce v trestním řízení je v rámci právního řádu ČR poměrně ustáleným institutem. Přesto si myslím, že by bylo možné do budoucna úpravu postavení advokáta a jeho práva a povinnosti pozměnit.

Domnívám se, že by postavení obhájce v přípravném řízení mělo být posíleno. Obhájce má dle § 89 odst. 2 tr.ř. právo důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout a skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu. Rovněž má obhájce dle § 166 odst. 1 tr. ř. oprávnění činit návrhy na doplnění vyšetřování. Policejní orgán může tyto návrhy odmítnout. Nikde ovšem nejsou stanovena žádná zákonná kritéria, podle nichž by policejní orgán při posuzování zda návrhy odmítnout, či ne, postupoval. Dle mého názoru je obhájce a s ním i obviněný znevýhodněn vůči policejnímu orgánu. V tomto případě není plně zachováno právo na obhajobu obviněného a rovnost zbraní. Opět se zde projevuje libovůle ze strany policejních orgánů, které mechanicky odmítají návrhy ze strany obhajoby na doplnění dokazování. Obhajoba se mnohdy ani nedozví důvody tohoto odmítnutí. De lege ferenda navrhuji, aby policejní orgány musely zdůvodnit svá rozhodnutí o odmítnutí návrhů strany obhajoby na doplnění vyšetřování a rovněž, aby toto odmítnutí mělo formu usnesení, proti němu by byla přípustná stížnost. Podobný názor má i J. Jelínek, který kritizuje postup policejního orgánu, který často a bezdůvodně nevyhoví návrhu obhájce na doplnění dokazování v průběhu vyšetřování či při seznamování se spisem při skončení vyšetřování. Policejní orgán toto rozhodnutí odůvodňuje tím, že tyto důkazy mohou být provedeny až v soudním řízení. Pokud by ale tyto důkazy byly provedeny již v přípravném řízení, a nikoliv až v řízení před soudem, mnohdy by vyšlo už v přípravném řízení najevo, že se skutek nestal, popř. že není trestným činem a podobně. Tím by také došlo k nemalé úspoře finančních nákladů. Policejní orgán tak v přípravném řízení zjišťuje, zajišťuje a provádí v rozporu se zákonem pouze důkazy, které svědčí v neprospěch obviněného a odmítá provádět důkazy ve prospěch obviněného, která navrhuje obhajoba.¹⁰⁸

Obhájce má dle tr. ř. možnost nahlížet do spisů a činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat na své náklady kopie. V přípravném řízení může státní

¹⁰⁸ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, s. 217.

zástupce nebo policejní orgán tato práva ze závažných důvodů odepřít. Závažnost důvodů je sice možno přezkoumat, nicméně si myslím, že odepření tohoto práva může mnohdy porušovat právo obviněného na obhajobu a s ním i právo na spravedlivý proces. Proto by i tomuto kontroverznímu ustanovení měla být v budoucnu věnována pozornost a právo obviněného a obhájce by v tomto směru mělo být rozšířeno.

Jak jsem již výše uvedla, považuji institut obhájce v našem právním řádě za pevně ukotvený. Tento institut prošel historickým vývojem a ustálil se v současné podobě. Ocítáme se v době celkové elektronizace justice, která se odráží i v činnosti advokáta. Ve světle současného technologického pokroku je možné uvažovat o činění úkonů obhajoby na dálku, např. výsledk pomocí různých „telemostů“ či jiných prostředků komunikace na dálku.

Z hlediska úvah *de lege ferenda* je však třeba mít na zřeteli i hospodářskou situaci České republiky. V současnosti se ocítáme v době poklesu hospodářského růstu a s tím souvisí i velké úspory. Je tedy zcela důvodné se domnívat, že ze strany státu bude velký tlak na snižování veškerých nákladů, do kterých patří i vyplácení odměny advokátům ustanoveným tzv. *ex offio*. Již v loňském roce došlo ke změně právní úpravy ohledně tzv. nutných obhajob, kdy se částečně omezily důvody, pro které musí být obviněný nutně zastoupen. S tím souvisí i mnou kritizovaný § 36b tr. ř., který odporuje samotnému smyslu institutu nutné obhajoby. Je tedy zcela namístě zmínit, že z hlediska snižování výdajů státu může pokračovat omezování ustanovování advokátů *ex offio*. Dokážu si představit, že dojde zejména k revizi jednotlivých důvodů nutné obhajoby. V případech, kdy musí mít obviněný obhájce, by mohlo např. dojít k posunutí horní hranice sazby trestného činu z nynějších pěti let směrem nahoru.

Dále navrhuji doplnění právní úpravy týkající se institutu plurality obhájců. Je zcela na obviněném, zda si zvolí více obhájců, přičemž není stanoven jejich maximální počet. Česká republika se může inspirovat např. Německem, kde je počet obhájců pro jednoho obviněného omezen počtem tří. Rovněž v České republice neexistuje institut hlavního obhájce. V některých zemích má obviněný povinnost určit ze svých obhájců jednoho, který bude tzv. hlavním obhájcem, který je pak vyzumíván o úkonech trestního řízení, jsou mu doručovány písemnosti a koordinuje obhajobu obviněného.

Rovněž nový institut dohoda o vině a trestu není zcela propracovaný. De lege ferenda navrhuji, aby bylo povinné zastoupení obhájcem i v řízení před soudem při schvalování již uzavřené dohody. Za účelné považuji v budoucnu stanovit lhůtu, ve které by se obviněný musel vyjádřit k návrhu státního zástupce na uzavření dohody o vině a trestu.

Jsem si jistá, že institut obhájce a jeho účast v přípravném řízení se budou i nadále vyvíjet. Ať už změny budou jakékoliv, vždy by tyto změny měly respektovat nezastupitelnou roli a funkci obhájce v procesu trestního řízení a chránit obviněného a jeho právo na obhajobu, tím spíše právě v přípravném řízení, které považuji z hlediska obhajoby za nejdůležitější.

Vzhledem k tomu, že byl přijat nový trestní zákoník, tak je více než nutné, aby byl přijat i zcela nový trestní řád, a nikoliv pouze neustálé novelizace stávajícího zákona, který je z roku 1961. Od roku 1961 se udály zcela zásadní změny v naší historii. Došlo k pádu komunistického režimu, s tím přišlo i zcela nové pojetí státu jako státu právního. Další výrazný mezník je vstup do EU a vlastně celá snaha o evropeizaci a harmonizaci práva a jednotlivých právních institutů. Proto považuji za nevyhnutelné přijmout nový trestní řád, a to co možná nejdříve.

9 Závěr

Ve své práci jsem se zabývala postavením a úlohou obhájce v přípravném řízení, a to jak ve světle aktuální české úpravy, tak i částečně z pohledu historického, a také v rámci srovnání se zahraničními právními úpravami. Práce měla přinést především ucelený pohled na danou problematiku, vyhodnotit současný stav a rovněž přinést návrhy změn v oblastech, kde jsem shledala nedostatky aktuální právní úpravy.

Při studiu materie potřebné k sepsání své práce a jejím následném zpracování jsem čím dál více zjišťovala, jak je činnost obhájce velice zodpovědná, a to nejen v přípravném řízení. Plně jsem si uvědomila, že vztah obhájce a jeho klienta je často velice intimní. Obhájce se totiž od klienta dozví spoustu důvěrných informací, které mnohdy nikdo jiný ani neví. Obhájce je také nezřídka jedinou osobou, kterou má klient na své straně. Je nutné si uvědomit, že v přípravném řízení vůči podezřelému, následně obviněnému, stojí policejní orgán, státní zástupce a v případě vazebního řízení i soud. Za dané situace je role obhájce o to složitější a důležitější. Dokážu si představit, že obhajoba bude pro advokáta v některých situacích velice náročná i po emoční stránce.

Z hlediska právní úpravy mám za to, že institut obhájce je pevně zakotven v právním řádu České republiky a jeho právní status plně koresponduje s principy demokratického právního státu. Pro mě jako občana je důležité vědět, že mám nárok na právní pomoc v podstatě za jakékoliv situace a jakéhokoliv postavení vůči orgánům státní moci. Advokát tedy může být přítomen již úkonům v úplném počátku trestního řízení a provázet svého klienta celým řízením. Vlastně můžu skutečně s menší mírou nadsázky říci, že obhájce je takovým průvodcem klienta celým trestním řízením. Netýká se to samozřejmě pouze osobní roviny, o které jsem se výše zmiňovala, ale hlavně roviny právní, kdy obhájce poskytuje právní pomoc svému klientovi.

Současná právní úprava postavení obhájce v trestním řízení je poměrně stabilizována a nelze očekávat nějaké větší změny. Postavení a činnost obhájce však není dána jen právní úpravou, ale i osobními vazbami mezi obhájcem a jeho klientem, zejména důvěrou, kterou mezi sebou mají. Tyto atributy žádný právní předpis neupravuje, a přesto si plně uvědomuji, jak právě i ony vstupují do vztahu mezi obhájcem a klientem a vlastně tím vymezují roli obhájce a ovlivňují jeho činnost.

Obhájce tedy nemůže svou roli vnímat černobíle z hlediska práv a povinností, které mu dává zákonná úprava. Naopak by si měl plně uvědomovat a měl by respektovat, že pro svého klienta často není jen jeho obhájcem, nýbrž že klient jej vnímá jako někoho, ke komu se upíná v pro něj nepříjemných chvílích, kdy je proti němu vedeno trestní řízení. Tyto skutečnosti si však nikdo při čtení trestních předpisů neuvědomí. K těmto mým zjištěním jsem došla až po hlubším studiu materie týkající se obhajoby a také díky mým praktickým poznatkům, kdy jsem měla možnost do činnosti advokáta v roli obhájce alespoň částečně nahlédnout např. při účasti u výslechu obviněného.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem jsem opravdu ráda, že jsem měla možnost zpracovat dané téma, a to i z hlediska mého dalšího působení v právní obci. Vůbec bych se nebála označit činnost obhájce, resp. advokacii jako takovou, za královskou disciplínu právě pro její komplexnost.

10 Seznam použitých zdrojů

1) Monografie

CÍSAŘOVÁ, Dagmar, JÜTTNER, Alfred. *Obhajoba v československém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1965. 163 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011. 816 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2012. 1304 s.

JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. . 1. vydání. Praha: Leges, 2011. 416 s.

MUSIL, Jan a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. 1166 s.

SVEJKOVSKÝ, Jaroslav a kol. *Zákon o advokacii : komentář*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 633 s.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Přípravné řízení trestní*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003. 1443 s.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. 1. díl. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 1501 s.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řízení před soudem prvního stupně*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1996. 576 s.

ŠČERBA, Filip a kol. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012. 128 s.

VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. 651 s.

VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1991. 167 s.

2) Právní předpisy a judikatura

Listina základních práv a svobod, vyhlášená předsednictvem České národní rady dne 16. prosince 1992 jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1993 Sb.), ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.

Nález Ústavního soudu ze dne 25. září 1996, sp. zn. III. ÚS 83/96.

Nález Ústavního soudu ze dne 16. srpna 2001, sp. zn. IV. ÚS 282/2000.

Nález Ústavního soudu ze dne 3. prosince 2001, sp. zn. IV. ÚS 561/2001.

Nález Ústavního soudu ze dne 17. června 2004, sp. zn. III. ÚS 239/04.

Nález Ústavního soudu ze dne 26. července 2005, sp. zn. I. ÚS 54/05.

Nález Ústavního soudu ze dne 30. dubna 2009, sp. zn. II. ÚS 2448/08.

Rozhodnutí kárné komise ČAK ze dne 14. března 2000 sp. zn. K 17/99.

Rozhodnutí kárné komise ČAK ze dne 9. června 2000 sp. zn. K 256/99.

Rozhodnutí kárné komise ČAK ze dne 18. ledna 2002 sp. zn. K 56/01.

Rozhodnutí kárné komise ČAK ze dne 19. září 2003 sp. zn. K 22/03.

Rozhodnutí kárné komise ČAK ze dne 3. června 2005 sp. zn. K 91/04.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. listopadu 2008, Salduz versus Turecko.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. července 2000, sp. zn. 3 Tz 106/2000.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. července 2009, sp. zn. 4 Tz 41/2009.

Usnesení Krajského soudu v Ostravě, pobočka v Olomouci, ze dne 23. ledna 1995, sp. zn. 2 To 577/94.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. října 2000, sp. zn. 4 Tz 209/2000.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. dubna 2000, sp. zn. 7 Tz 81/2000.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. listopadu 2002, sp. zn. 7 Tdo 927/2002.

Usnesení představenstva ČAK č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. října 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex).

Usnesení představenstva ČAK č. 6/1998 Věstníku ze dne 8. prosince 1998, kterým se stanoví pravidla pro výkon substitučního oprávnění advokátních koncipientů a jiných zaměstnanců advokáta.

Usnesení představenstva ČAK č. 13/2004 Věstníku ze dne 12. října 2004, k výkonu oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat a navrhopat důkazy v trestním řízení.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 15. března 1994, sp. zn. 11 To 38/94.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.

3) Odborné články

ADÁMEK, Radek. Společná obhajoba více obviněných. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7-8, s. 36 – 41.

BAXA, Josef. Reforma trestního řízení – geneze jejího vzniku a její cíle. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 11-12, s. 12 – 22.

DRESSLEROVÁ, Soňa. Obhajoba ex offa – zlatý důl? *Buletin advokacie*, 2000, č. 9, s. 89 – 91.

FASTNER, Jindřich. K účinkům telefonického ustanovení obhájce. *Trestněprávní revue*, 2002, č. 12, s. 375 – 376.

HERCZEG, Jiří. Právo obviněného nahlížet do spisu v řízení o vazbě. *Bulletin advokacie*, 2007, č. 12, s. 34 – 40.

JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící. *Bulletin advokacie*, 2012, č. 10, s. 19 – 25.

JELÍNEK, Jiří. Novelizace trestního řádu v roce 1993. *Bulletin advokacie*, 1994, č. 2, s. 8 – 23.

JELÍNEK, Jiří. Novelizace trestního řádu v roce 1993. *Bulletin advokacie*, 1994, č. 3, s. 24 – 40.

JEŽEK, Vladimír. K nahlížení do spisu v přípravném řízení trestním při rozhodování soudu. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 3, s. 49 – 52.

JEŽEK, Vladimír. Zkrácené přípravné řízení a zjednodušené řízení před soudem. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 11-12, s. 78 – 92.

MANDÁK, Václav. K otázce působení dvou nebo více obhájců obviněného. *Trestněprávní revue*, 2006, č. 1, s. 30 – 31.

MANDÁK, Václav. K otázce vyloučení obhájce. *Trestněprávní revue*, 2001, č. 2, s. 64 – 65.

MANDÁK, Václav. K problematice vyhledávání důkazů dle § 89 odst. 2 TrŘ. K výkonu oprávnění advokáta vyhledávat a navrhopat důkazy v trestním řízení. *Trestněprávní revue*, 2005, č. 2, s. 56.

MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. *Trestněprávní revue*, 2003, č. 7, s. 193 – 200.

MANDÁK, Václav. Obhájce jako svědek v trestním řízení. *Trestněprávní revue*, 2001, č. 1, s. 26 – 27.

MANDÁK, Václav. Ukončení obhajoby obhájcem. *Trestní právo*, 1996, č. 2, s. 5 – 11.

MANDÁK, Václav. Výše nákladů za pořízení kopie nebo průpisu protokolu pro obhájce v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, 1998, č. 6-7, s. 53 – 55.

NETT, Alexander. K problematice vyloučení zvoleného advokáta z obhajování. In SCHELLE, Karel, POSPÍŠIL, Ivo (ed). *Trestní právo – současnost a perspektivy : sborník z vědecké konference uspořádané Vysokou školou Karla Engliša v Brně dne 30. ledna 2002*. Brno: Linie pro Vysokou školu Karla Engliša, 2002, s. 53 – 57.

PIPEK, Jiří. Práva obviněného po novelizaci trestního řádu 1990 z pohledu realizace práva na obhajobu. *Bulletin advokacie*, 1991, č. 3, s. 8 – 16.

ŠÁMAL, Pavel. Zkrácené přípravné řízení. *Trestněprávní revue*, 2002, č. 1, s. 5 – 10.

ŠTĚPÁN, Jan. Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 11-12, s. 52 – 60.

ŠTĚPÁN, Jan. Vyrozumívání obhájce o konání vyšetřovacích úkonů – výklad in fraudem legis? *Trestní právo*, 1998, č. 7-8, s. 32-35.

VANTUCH, Pavel. K možnosti odmítnutí návrhů obhajoby na doplnění vyšetřování po prostudování spisu. *Bulletin advokacie*, 2004, č. 2, s. 25 – 34.

VANTUCH, Pavel. Právo na obhajobu v předsoudní fázi trestního řízení po 1. 1. 2002. *Trestněprávní revue*, 2002, č. 5, s. 129 – 135.

VANTUCH, Pavel. Právo obviněného zvolit si obhájce. *Právní rádce*, 1998, č. 8, s. 31 – 37.

VANTUCH, Pavel. Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ a institut hlavního obhájce. *Bulletin advokacie*, 2004, č. 6, s. 29 – 35.

VANTUCH, Pavel. Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7-8, s. 29 – 35.

VANTUCH, Pavel. Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 11-12, s. 29 – 38.

4) Internetové zdroje

MELICHAR, Jiří (ed). Sběrka kárných rozhodnutí České advokátní komory 2002 – 2003. *Bulletin advokacie*, 2002, zvláštní číslo – červen 2004, 176 s. Dostupné na <http://www.cak.cz/images/NEVEREJNE/Ba_04_Z1.pdf>

MELICHAR, Jiří (ed). Sběrka kárných rozhodnutí České advokátní komory 2004 – 2005. *Bulletin advokacie*, 2006, zvláštní číslo – květen 2006, 112 s. Dostupné na <http://www.cak.cz/images/NEVEREJNE/Ba_06_Z1.pdf>

MELICHAR, Jiří (ed). Sběrka kárných rozhodnutí České advokátní komory 2006 – 2007. *Bulletin advokacie*, 2008, zvláštní číslo – květen 2008, 120 s. Dostupné na <http://www.cak.cz/images/NEVEREJNE/Ba_08_Z1.pdf>

VANTUCH, Pavel. *K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby* [online]. *Bulletin advokacie*, 7. prosince 2012 [cit. 2. března 2013]. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/k-pravu-obvineneho-vzdat-se-obhajce-z-pohledu-nutne-obhajoby>>.

Shrnutí

Právu na obhajobu je potřeba věnovat velkou pozornost, především pak ve fázi přípravného řízení. Právě v přípravném řízení je postavení a účast obhájce nesmírně důležitá a jakékoliv zanedbání obhajoby ze strany obhájce v přípravném řízení může mít v dalších fázích trestního řízení nedozírné následky.

Má práce je rozdělena do osmi tematických okruhů. Nejdříve jsem se věnovala vývoji práva na obhajobu a přípravného řízení z historického hlediska. Následně jsem stručně vyjmenovala stěžejní prameny práva na obhajobu. Třetí kapitolu jsem věnovala subjektu práva na obhajobu a složkám práva na obhajobu.

Stěžejní část své práce jsem zahrnula do následujících dvou kapitol, v nichž jsem se zabývala základními instituty trestního práva souvisejícími s obhajobou, a to zvoleným obhájcem a jeho vyloučením, ustanoveným obhájcem a jeho zproštěním, nutnou obhajobou, pluralitou obhájců, substitucí a společnou obhajobou více obviněných. Další část mé práce pojednává o přípravném řízení a jednotlivých oprávněních a povinnostech obhájce v této fázi trestního řízení. Poté jsem charakterizovala postavení obhájce v Německu a Rakousku. Následně jsem ve své práci zhodnotila stávající právní úpravu týkající se obhájce a přípravného řízení a navrhla změny jednotlivých problematických oblastí právní úpravy.

Abstract

A particular attention needs to be dedicated to the right of the defense, especially in the preliminary proceedings. The position and participation of the defense attorney plays an extremely important role in the preliminary proceedings and any kind of neglect of defense from the defense attorney in the preliminary proceeding might have far-reaching consequences during the next stages of the criminal proceedings.

The graduation thesis consists of eight thematic sections. The first part describes the development of the right to defense and the preliminary proceedings from a historical perspective. Then, the core sources of right to defense are briefly listed. Both the subject and the components of the right to defense are delineated in the third chapter.

The main part of my thesis is divided into two chapters which discuss the fundamental institutes of criminal law related to the defense, i.e. chosen defense attorney and his/her exclusion, appointed defense attorney and his/her absolution, mandatory defense, plurality of defense attorneys, substitution, and joint defense of more defendants. The next part outlines the preliminary proceedings and individual rights and responsibilities of defense attorney in this stage of criminal proceedings. It is followed by the description of the position of defense attorney in German and Austrian legal system. Finally, the thesis evaluates the current legislation regarding the defense attorney and the preliminary proceedings and offers modifications of the individual problematic areas of the legislation.

Seznam klíčových slov

obhájce

obviněný

právo na obhajobu

zvolený obhájce

ustanovený obhájce

pluralita obhájců

nutná obhajoba

přípravné řízení

vyšetřování

Keywords

defense attorney

accused

right to defense

chosen defense attorney

appointed defense attorney

plurality of defense attorneys

mandatory defense

preliminary proceedings

investigation